

Herinneringen aan de Edi-expeditie van 1890.

(Vervolg van N°. 4, bladz. 228.)

Eindelijk verscheen onze colonnecommandant in 't kamp, vereenigde zijne officieren, besprak met hen de volgende dispositie en gaf verder zijne bevelen.

Edi, den 10den Juni 1890.

Dispositie.

»De vijandelijke positie aan den linkeroever der Edi-rivier wordt morgen aangevallen.

Gegevens omtrent den vijand en zijne positie.

»De vijandelijke positie bestaat uit een vijftal bentings — waarvan 3 zichtbaar zijn — op en nabij de heuveltoppen, uit loopgraven daarvóór op de hellingen en in de vlakke ten O. en Z. van de kampongs Toekoe Bantah en Tandjoeng Mané, terwijl ook deze beide kampongs en de »Kramat" versterkt en bezet zijn.

»De vijand is ruim 800 man sterk; \pm 400 van hen zijn met geweren — meest voorlaad — gewapend.

Indeeling der troepen.

»Het 6de bataljon infanterie en de colonne DE LA PARRA (bestaande uit twee compagnieën van het 14de bataljon en één compagnie van het 3de bataljon, welke colonne het 14de bataljon genoemd zal worden) vormen de gevechtlinie; de overige infanterie — vaste bezetting en marine-landingsdivisie — de algemeene reserve.

»De algemeene reserve, de cavalerie en de vereenigde sectiën bergartillerie staan rechtstreeks onder bevel van den Brigadecommandant. Alleen de gevechtstreinen rukken mede uit; bij iedere colonne van de gevechtlinie wordt eene kleine ambulance van 10 tandoes (1) ingedeeld onder een officier van gezondheid.

(1) Een tandoe of draagbaar bestaat te velde uit een 2,5 meter lange bamboe, waaraan een stuk zeildoek wordt bevestigd. Hiermede kan één persoon door twee man gedragen worden.

»De groote ambulance — 20 tandoes onder twee officieren van gezondheid — blijft bij de algemeene reserve.

»De bagagetrein, waarvan de samenstelling aan den treincommandant wordt opgegeven, wordt tegen 11 uur v. m. gereedgehouden in het Chineesche kamp om te kunnen oprukken, zoodra hij ontboden wordt.

Vorbereiding rivierovergang.

»'s Nachts om 4 uur zullen alle genietroepen en 100 dwangarbeiders, onder dekking van eene compagnie van het 6de bataljon infanterie, de vooraf gereedgemaakte schipbruggen slaan over de Edi-rivier, op de door den chef van den staf aan te wijzen plaats.

»De beide stukken van 12 cM. A. zullen met het aanbreken van het daglicht het vuur openen op de vijandelijke versterking op den Boekit Roembia.

»De sectiën bergartillerie en de sectie mortieren marcheeren om 5¹/₄ uur v. m. onder dekking van eene compagnie der algemeene reserve over den weg Edi-Blang-Goerip tot nabij de rivier; hier komt de artillerie op den rechteroever in batterij en neemt mede de versterking op den Boekit Roembia onder vuur.

Uur van opbreken.

»De brigade zal om 5¹/₂ uur v. m. voor den afmarsch gereed staan iedere troep nabij zijn kwartier.

Uitvoering rivierovergang.

»Zoodra de last tot oprukken gegeven wordt, marcheeren beide colonnes van de gevechtlinie gelijktijdig af. Het 6de bataljon over den Atjeh Pasar, het 14de bataljon over den weg Edi-Blang-Goerip tot aan den Missigit; het 6de bataljon gaat onmiddellijk over beide bruggen op den linkeroever over — op iedere brug in colonne met verdubbelde rotten — en neemt stelling in den westelijken rand van den zuidelijksten kampong Toekoe Itam (1).

»Op het 6de bataljon volgt dadelijk het 14de, dat na overgang stelling neemt in den noordelijken kampong Toekoe Itam, front naar het noorden en noordwesten.

»De algemeene reserve volgt den weg van het 14de bataljon tot aan den Missigit; den last tot overgang wacht zij af.

»De genietroepen van Kota-Radja volgen, na den brugovergang, het 14de bataljon; van die van Java 1 officier en 15 man bij het 6de bataljon, en zijn tijdens den aanval ter beschikking van die korpscommandanten.

»De overige genietroepen van Java sluiten zich bij de algemeene reserve aan.

(1) Deze kampong ligt aan den linkeroever der Edi-rivier, aan weerszijden van den weg naar Edi Tjoet en ten N. W. van den Atjeh Pasar en het chineesche kamp. Abusievelijk staat de naam Toekoe Itam niet op de kaart, gevoegd bij de voorgaande aflevering.

»De artillerie blijft, tot voorbereiding van den aanval op den Roembia, in de aangegeven positiën doorvuren, totdat nadere bevelen van den Brigadecommandant zullen ontvangen worden. Ook de infanterie van de gevechtlinie wacht, na de bevolen stellingen te hebben ingenomen, nadere bevelen af.

»De Brigadecommandant zal zich bij de algemeene reserve ophouden.

De Brigadecommandant,

(w. g.) VAN TEIJN."

Na kennisneming van deze dispositie was alle onzekerheid weggenomen en wisten wij precies welke stelling moest worden aangevallen.

Wanneer wij onzen lezers nu nog mededeelen, dat meer dan de helft der officieren van de Java-colonne nog nooit in 't vuur was geweest, dan behoeven we niet te zeggen dat er tot laat in den avond met de ervaren makers over de vechtwijze van den Atjeher werd gesproken en zijne slinksche streken helder in 't licht werden gesteld.

Vrienden droegen elkander hun belangen op, voor 't geval ze kwamen te vallen, met een onverschilligheid alsof 't sneven tot de onmogelijkheden behoorde. Toch gaven velen elkander die opdracht, welke in 't late avonduur een eigenaardig tintje aan 't gesprek gaf.

Wie onzer zou, den avond vóór een gevecht, niet even terugdenken aan vrouw en kinderen, aan vrienden en kennissen? Ons althans ging dat zoo. Daarbij gevoegd de overdenking: welken indruk 't vijandelijk vuur op ons maken zal; of we met succes onze afdeelingen zullen aanvoeren en met eer uit den strijd terugkeeren; ziedaar, redenen genoeg om een nieuweling in de kunst eenige minuten langer uit den slaap te houden dan een ervaren krijgsman, die zich over dergelijke zaken niet meer druk maakt en er zonder veel complimenten op los gaat.

Aan de operatiën op den 11den Juni nam een troepenmacht van de volgende sterkte deel: 57 officieren met 14 officierspaarden, 1023 onderofficieren en manschappen, 242 treinkoeli's, 83 troepenpaarden, 16 muildieren, 4 kanonnen van 7 cM. A., 2 mortieren van 12 cM. en 40 tandoes. De cavalerie bestond uit 2 pelotons met 2 officieren, 46 minderen, 2 officiers- en 46 troepenpaarden, welke onder de opgegeven sterkte begrepen zijn (1).

Voor wij 't gevecht beschrijven, willen we de gevechtsformatie van een Oost-Indisch bataljon infanterie mededeelen. Niet alle lezers zullen in 't bezit zijn van het uitmuntend voorschrift voor het gevecht, dat hier gevolgd wordt. Wij beschouwen alleen het aanvallend gevecht.

De tirailleurlinie en de soutiens vormen de gevechtlinie.

Is ééne compagnie in de gevechtlinie, dan is hare opstelling als volgt:

2 sectiën in de tirailleurlinie met éen tusschenruimte van de frontbreedte van 3 sectiën, indien de sectiën gesloten of in gesloten groepen, en van 2 sectiën front, als de groepen verspreid zijn.

(1) *Ind. Milit. Tijdschrift* 1891, Edi-expeditie.

Het oplossen in gesloten groepen geschiedt bij de rechtersectie altijd *rechts* of *rechts voorwaarts*, bij de linkersectie steeds *links* of *links voorwaarts*. Het verspreiden geschiedt in elke sectie door de rechtergroep *rechts* of *rechts voorwaarts*, door de linkergroep *links* of *links voorwaarts*.

Worden de sectiën der voorste linie in *gesloten* groepen opgelost, wat op bevel van den bataljonscommandant geschiedt, dan begeeft zich achter elken vleugel ééne sectie als soutien. De soutiens staan 20 passen uitwaarts en 50 à 100 M. achterwaarts van de vleugels der tirailleurlinie. De bataljonscommandant kan ook bepalen, dat het soutien in zijn geheel achter een der vleugels plaats neemt.

Zijn twee of meer compagnieën naast elkander in de gevechtlinie opgesteld, dan bedraagt hunne onderlinge tusschenruimte in de voorste linie de frontbreedte van 5, 4 of 3 sectiën, naarmate de sectiën *gesloten*, in *gesloten groepen opgelost* of *verspreid* zijn.

Bij de opstelling van meer dan eene compagnie in de gevechtlinie worden de soutiens buitenwaarts van de vleugels geplaatst; het soutien van de eene compagnie achter den meest bedreigden of niet aangeleunden vleugel vereenigd, dat van de andere achter de vleugels van de compagnie verdeeld; de bataljonscommandant geeft hiertoe de noodige aanwijzingen.

De compagniescommandant commandeert de voorste linie en leidt de bewegingen van het soutien.

Zoolang mogelijk gaat de tirailleurlinie in haar geheel voorwaarts. Moet het voorwaarts gaan sprongsgewijze geschieden, dan gaan de tirailleurs van dezelfde compagnie gelijktijdig vooruit; dit geschiedt op initiatief van de compagniescommandanten, die de geschikte oogenblikken daarvoor aangeven.

Het versterken der tirailleurlinie geschiedt in den regel met niet minder dan eene sectie te gelijk. De versterkende afdeeling wordt niet tusschen de tirailleurs ingeschoven, maar steeds naar een der vleugels van de tirailleurlinie gedirigeerd en verspreidt zich voorwaarts van de geheele linie, ten einde deze mede te slepen.

De reserve volgt de soutiens in den regel achter het midden op een afstand van 100 à 200 M. De bataljonscommandant houdt zich gewoonlijk op tusschen de soutiens en de reserve op zoodanig punt, dat hij zooveel mogelijk het geheel kan overzien.

Bij 't gevecht eener brigade vormen de tirailleurlinie, de soutiens en de bataljonsreserves de *gevechtlinie*.

De opstelling der troepenafdeelingen van andere wapens wordt door den brigadecommandant geregeld naar het gevechtsdoel.

In de *gevechtlinie* worden de bataljons naast elkander opgesteld. Tusschen de bataljons moet minstens een afstand van vijftig pas gehouden worden, als de afdeelingen verspreid zijn. Overigens is de opstelling van een bataljon in de gevechtlinie als die bij het gevecht van een bataljon.

De reserve bevindt zich in den regel 200 à 300 M. van de bataljons-

reserves der gevechtlinie achter het midden daarvan, bij uitzondering achter één der vleugels.

Voor zoover ons bekend, werd gedurende al de gevechten, die we geleverd hebben, steeds met *gesloten groepen* in de tirailleurlinie geageerd. Van verspreiden was geen sprake. We hebben dan ook leeren inzien, hoe gevaarlijk dat tegenover een inlandschen vijand is, als men al vechtende voorwaarts gaat.

In de zeer bedekte terreinen, die we hier hadden, stonden we dikwijls plotseling voor een vijandelijke loopgraaf, die nauwelijks eenige passen vóór- of zijwaarts van ons in de hooge alang-alang of het struikgewas verscholen lag. 't Is in vele gevallen zaak met gesloten afdeelingen voorwaarts te rukken, wil men een onverwachten klewanganval kunnen afslaan.

De vroege ochtendstond van den 11den Juni was regenachtig. De genie-troepen, die reeds te 4 uren er op uitgingen om de schipbrug te slaan over de Edi-rivier en de 1ste compagnie van het 6de bataljon infanterie, welke dit werk moest dekken, kregen al vroeg een nat pak. Overigens werden deze werkzaamheden niet door den vijand bemoeilijkt, zoodat de schipbrug bijtijds gereed zou geweest zijn, indien men geen oponthoud had ondervonden door 't zoeken naar den sleutel der poort, die aan de westzijde van het geheel afgesloten Chineesche kamp toegang tot de rivier verleende.

Daar de artillerie op dezen gewichtigen morgen het eerst aan 't woord was, willen we haar aandachtig volgen en hooren wat ze wel te vertellen heeft. 't Kan misschien enkelen onzer lezers belang inboezemen de samenstelling der sectiën artillerie te vernemen; daarom volgt ze hieronder, alvorens wij 't gevecht bespreken.

1ste sectie, 2 bergkanonnen van 7 cM. A.

- 1 officier (1ste Luitenant GIEL).
- 2 Europeesche sergeanten.
- 2 » korporaals.
- 1 trompetter.
- 12 Europeesche kanonniërs.
- 12 stukrijders of inlandsche kanonniërs.
- 1 officierspaard.
- 3 rijpaarden.
- 6 munitie-draagpaarden en
- 6 muilieren.

2de sectie, 2 bergkanonnen van 7 cM. A.

1 officier (1ste Luitenant BAERMAYER VON BARIENKHOFEN). Minderen, paarden en muilieren als boven, zonder trompetter.

*gebruik
van
cavite?*

3de sectie, 2 mortieren van 12 cM.

- 1 officier (2de Luitenant HOOLBOOM).
- 2 Europeesche sergeanten.
- 4 » kanonniers.
- 3 stukrijders.
- 2 munitie-draagpaarden en
- 1 muidier.

Reserve.

- 1 Europeesche fourier.
- 2 » korporaals.
- 3 » kanonniers.
- 6 stukrijders of inlandsche kanonniers.
- 1 draagpaard.
- 5 reserve-paarden.
- 1 muidier met reserve-lamoen en waterremmer, en
- 2 reserve-muidieren.

Twee stukken van 12 cM. A. staan vlak vóór en ten N. W. van onze benting in batterij, onder bevel van den 1sten Luitenant G. H. KNOOP en vuren bij 't aanbreken van den dag op den Boekit Roembia.

De sectiën bergkanonnen van 7 cM. A. met de sectie mortieren marcheeren te 5¹/₄ uur v. m. onder dekking van eene compagnie der algemeene reserve langs den weg Edi-Blang-Goerip tot nabij de Edi rivier.

Deze artillerie komt hier (1) op den rechteroever dier rivier in batterij en neemt den Boekit Roembia onder vuur.

Te 5³/₄ uur v. m. stond zij in hare 1ste stelling. De 2 mortieren stonden links van de bergkanonnen, terwijl de bedekking zich rechts en links voorwaarts van de artillerie had opgesteld.

Nauwelijks had de batterij haar vuur geopend, of de vijand beantwoordde dit. De linkersectie bergkanonnen, onder commando van den 1ste Luit. BAERMAYER VON BARIENKHOFEN, opent het vuur op de loopgraven in de Z. O. helling van den Boekit Roembia, terwijl de sectiën GIEL en HOOLBOOM den Boekit Roembia onder vuur houden.

Tegen den Boekit Roembia was op 450 M. en tegen de hellingen op 350 M. ingeschoten.

Het vuur op de loopgraven werd links en rechts verdeeld, zoodat een groote terreinstrook onveilig werd gemaakt.

Duidelijk kon men de Atjehers in hunne loopgraven hooren zingen (bidden), een uiting van godsdienstgevoel of dronkenschap, indien zij te veel opium geschoven hebben.

(1) Bij a, zie plaat II, bij de vorige aflevering.

Te 7 uur 15 minuten v. m. rukte het 6de bataljon infanterie ten aanval op en toen moest het artillerievuur dezer sectiën zwijgen.

In deze 1ste stelling werden verschoten door de bergkanonnen 20 granaten en 30 granaatkartetsen, door de mortieren 22 granaten.

2de artillerie-stelling.

Toen te 7 uur 15 minuten v. m. de sectiën artillerie haar vuur uit de 1ste stelling moesten staken, werd opgelegd en stelling genomen ten westen van kampong Toekoe Itam, alwaar te 7 uur 25 minuten v. m. het vuur op Boekit Aroen werd geopend op een afstand van 500 M. Verschoten werden 11 granaten en 17 granaatkartetsen.

Ongeveer 8 uur v. m. werd opgerukt naar Boekit Roembia.

3de artillerie-stelling.

Deze was op Boekit Méh. Van hieruit werden de versterkingen op Boekit Nja-Ma-Oen onder vuur genomen. Daar de cavalerie het terrein in de vlakte vóór deze stelling moest verkennen en er voorloopig geen aanval op bedoelde versterkingen zou geschieden, werd het vuur, nadat eenige schoten waren gedaan, gestaakt.

Nu, we gunnen wel een paar uurtjes rust aan de artillerie. Beleidvol is zij opgetreden; zij heeft het gevecht meesterlijk ingeleid en den aanval krachtig ondersteund!

Gaan wij thans na welke taak de infanterie te vervullen had, en hoe zij zich daarvan heeft gekweten.

Zooals wij boven reeds opmerkten, werd het slaan der schipbrug niet door den vijand bemoeilijkt. Dit verwonderde ons wel. Het dichtbegroeide terrein aan gene zijde der rivier leverde hem toch ruimschoots gelegenheid om èn de dekkingstroepen èn de werklieden op een zeer onaangename manier zijn opwachting te maken. Of de vijand niet in tijds omtrent het slaan dier brug is gewaarschuwd, of dat het hem niet kon schelen dat wij op den linkeroever der Edi-rivier kwamen, hoe 't ook zij, hier deed zich het merkwaardig geval voor dat een gansche brigade een schipbrug op \pm 300 M. van den vijand overtrok, zonder in die beweging eenigermate gestoord te worden.

Zoodra het 6de en 14de bataljon infanterie in de aangewezen randen van de kampong Toekoe Itam stelling hadden genomen, begon de vijand een levendig vuur op ons te openen. Daar hij veel te hoog schoot, vlogen de kogels over ons heen met een eigenaardig gesis en gefluit en veroorzaakten zij gelukkig meer schade aan 't geboomte dan verliezen onder onze troepen. Dat wij in deze eerste stelling reeds een paar gewonden kregen, was niet

te verwonderen, want er vloog op dat oogenblik aardig wat vijandelijk lood door de lucht.

In algemeene trekken was de opstelling der troepen bij 't begin van 't gevecht aldus:

Het 6de en 14de bataljon infanterie in de voorste linie; de artillerie achterwaarts op den linkervleugel; de reserve tot nader order bij den Missigit.

Zoodra de order tot voorwaarts gaan gegeven was, rukten de beide bataljons in gevechtsformatie tegen de vijandelijke stelling op.

Het 14de bataljon zou eene omvattende beweging op den linkervleugel der vijandelijke stelling maken, tevens het 6de bataljon op zijn rechterflank dekkend, terwijl het 6de een frontaanval moest uitvoeren. In dezen zin werd dan ook gehandeld.

Daar het 6de bataljon tegen het sterkst bezette gedeelte der stelling had op te tornen, is 't niet te verwonderen dat er nog al velen van dit korps gewond werden. Bovendien had dit bataljon gedurende de geheele beweging vuur in 't front en op zijn linkerflank te verduren. Van twee kanten beschoten te worden is toch al niet bijzonder aangenaam, maar 't ergste is dat er dan juist veel verliezen intreden.

Over 't algemeen mogen wij zeggen, dat in dit gevecht door de infanterie vlug en zeer regelmatig geageerd werd. Dat de voorgenomen groote klewangaanval niet plaats vond, is alleen toe te schrijven aan het regelmatig en in 't juiste verband optreden der beide bataljons en aan de moorddadige salvo's, waarmede onze tegenstanders werden overstelpt.

Hoe moedig de Atjeher zich ook in zijn kuilen of loopgraven weerde, hoezeer ook een algemeen »La-ilaha illa'llah» hem moest opwekken tot den aanval met den klewang, 't regende van onze zijde kogels, zoodat hij met bebloeden kop terug moest keeren. Doch zij, die zich blijkbaar ten dood gewijd hadden, wisten van geen wijken, maar zagen ook geen kans een klewangaanval te doen en lieten zich letterlijk plat schieten. De rest trok terug in de meer achterwaarts gelegen bentings met achterlating van vele dooden. Nadat de vijand in de voorste loopgraven was neergeschoten, volgde spoedig de bestorming van den Boekit Roembia. De vijand wachtte dezen storm niet af en verliet dan ook alle op den Roembia gelegen versterkingen, eer onze troepen er eigenlijk in waren.

Het was ongeveer 8 uur v. m., toen de Roembia genomen was.

Hoewel wij niet in staat zijn alle roemrijke daden, in dit gevecht ten toon gespreid, te verhalen, meenen wij een enkel feit, waarvan we, helaas! op \pm 150 M. afstand slechts toeschouwer moesten blijven, niet te mogen verzwijgen.

Ondergeteekende behoorde tot de linkerflankdekking van het 6de bataljon. De compagnie, welke deze flankdekking uitmaakte, had tot opdracht, een eventueelen klewangaanval op de linkerflank af te slaan.

Nadat wij een pala-tuin doorgetrokken en eindelijk ook in een vijandelijke loopgraaf op den Boekit Roembia aangeland waren, hield alles halt en bleven wij op dit punt in stelling liggen.

Intusschen kregen wij nu en dan vuur uit een loopgraaf, die \pm 150 M. van onze linkerflank lag. De uitwerking van 's vijands vuur was nul, daar wij op een heuvel en de vijand in de laagte zat en hij maar weinig begrip schijnt te hebben om naar de hoogte te schieten, dat trouwens ook zoo gemakkelijk niet is. Wij wezen onze beste schutters aan om zoo mogelijk de op ons vurende Atjehers neer te leggen.

Wegens het golvend en dicht begroeid terrein achter ons, konden we niet zien waar de reserve stond.

De Generaal-Majoor VAN TEIJN schijnt echter gewaarschuwd te zijn, dat uit genoemde loopgraaf een klewanganval op den staf zou plaats hebben. Toen ontving de marine-landingsdivisie de opdracht deze loopgraaf te nemen.

Na een paar salvo's attaqueerde de voorste sectie onder aanvoering van den Luitenant ter zee 2de klasse VAN DER HEGGE SPIES. Gericht en flink aaneengesloten stormden onze mariniers er op los. Nog een 20 passen van de versterking verwijderd, hield de sectie plotseling halt. Gelijktijdig sprongen eenige Atjehers uit de loopgraaf en liepen, met den klewang in de hand, op de gesloten sectie in. Een Atjeher viel den Luitenant VAN DER HEGGE SPIES aan. Gelukkig weerde deze laatste den hem toegebrachten klewanghouw af. Hij werd echter aan hoofd en arm gewond en deed met één slag zijn aanvaller in 't zand bijten. Op 't zelfde oogenblik sprongen nog een tweede en derde op hem aan, die hij even moedig in de oogen zag en die anderen naar hun Allah deden verhuizen. Onderwijl deze heldhaftige daad door VAN DER HEGGE SPIES op eenigen afstand vóór zijn sectie werd uitgevoerd, hielden de manschappen zich onledig met bedaard al de Atjehers, die lust gevoelden op hen in te stormen, neer te schieten. Met een benijdenswaardige en ongeëvenaarde kalmte ging dat alles in zijn werk. Slechts één oogenblik duurde deze strijd, en de versterking was genomen. Wij, de onervarenen, kregen hier een keurige, practische les, nl. deze: Kalmte en vastberadenheid zijn onmisbare factoren voor 't welslagen van een stormaanval. De kalmte van den aanvoerder stemt zijn onderhebbenden zelf tot bedaardheid, waardoor de troep gesloten blijft; de vastberadenheid wakkert aan tot grootsche daden van zelfopoffering.

Ons zal de kranige houding van die sectie mariniers en 't heldhaftig gedrag van haar aanvoerder steeds tot een blijvend voorbeeld strekken. 't Spijt ons wel, dat onze pen niet in staat is dit tafereel naar waarde in levendige kleuren te schilderen, doch we hopen in dit eenvoudig kleed toch begrepen te worden en dat is ons voldoende.

Zooals wij hier de Atjehers, die zich ten dood gewijd hadden, zagen strijden, dwingen hunne onverschrokkenheid en ware doodsverachting ons eerbied af. Of hunne handeling een gevolg is van een blind en heilloos

fanatisme of van ware vaderlandsliefde, de wijze waarop zij zich voor hunne zaak opofferden, maakte op ons een diepen indruk.

Hiermede was de strijd om den Roembia afgelopen. De cavalerie werd in Z. W. richting op verkenning uitgezonden, doch trof niets bijzonders aan.

Nadat de versterkingen op den Boekit Aroen, die door den vijand verlaten was, doorzocht waren, werd op een heuvel ten westen van Boekit Aroen gerust en ontving de troep koffie en thee.

Tijdens de rust werd een aanvang gemaakt met het slechten der voornaamste versterkingen door de genietroepen, onder dekking van infanterie.

Een plan werd gemaakt om tegen de stellingen van den Tapijang Batoe op te rukken.

De artillerie kreeg daarom tegen elf uur v. m. de opdracht om den voorgenomen aanval op bedoelde stellingen voor te bereiden. Het artillerievuur werd op 600 en 700 M. geopend; 56 granaten en 10 granaatkartetsen werden verschoten.

De colonne DE LA PARRA zou den rechter-, de colonne HALEWIJN den linkervleugel van de aanvalslinie vormen. De reserve volgde achter de Java-colonne.

Voordat de geheele brigade naar de genoemde stellingen oprukte, moest de Atjeh-colonne eerst in de vlakke afdalen en de noordwaarts gelegen kampong Toendjoeng Kapal verkennen. Toen deze verkenning afgelopen was, rukte de brigade ten aanval op en moest de Java-colonne de heuveltoppen volgen, terwijl de Atjeh-colonne door de vlakke op de stelling aanmarcheerde. 't Spreekt vanzelf dat hier elke colonne met veiligheidsmaatregelen marcheerde, daar ze elk een afzonderlijken weg te volgen hadden. De Atjeh-colonne dekte haar rechterflank door cavalerie, terwijl bij de Java-colonne de cavalerie vooruit reed en ons daardoor den verkenningsdienst verlichtte.

Te 12 uur had de cavalerie der Java-colonne nog een moeilijke en tevens gevaarlijke verkenning te maken naar eene op een heuvel gelegen versterking. Het terrein vóór den heuvel was namelijk zeer moerassig, zoodat er met éénen langs een soort voetpad moest gereden worden, terwijl links en rechts van dat pad het terrein totaal onbruikbaar was voor cavalerie, daar de paarden tot aan den buik in 't moeras zakten.

Men kan niet zeggen dat de formatie, waarin gereden moest worden in dit gedeelte van het terrein, zich bijzonder tot den verkenningsdienst der cavalerie eigende. Gelukkig was de versterking onbezet. Ware de cavalerie op genoemd voetpad beschoten geworden, dan hadden een paar gewonde paarden de grootste verwarring doen ontstaan en zou men hier lang genoeg machteloos gestaan hebben om de verliezen te zien vermeederen.

Te 12 $\frac{1}{2}$ uur n. m. rukte de algemeene reserve naar Nja-Ma-Oen op.

Het was ongeveer 1 $\frac{1}{4}$ uur n. m., toen de artillerie in batterij stond tegen

de Mandarsah van Tapijang Batoe, welke in de vlakte ligt. Op 1650 M. afstand werden hier 20 granaten en 33 granaatkartetsen verschoten; daarna werd het vuur gestaakt, ten einde de infanterie voorwaarts te laten gaan.

Tegen 2 $\frac{1}{4}$ uur maakte de cavalerie eene verkenning naar het huis van den Radja van Edi, dat door den vijand in bezit genomen en versterkt was. Bedoeld huis is de Mandarsah van Tapijang Batoe. Deze versterking was reeds door den vijand verlaten. Zij werd nu door de Atjeh-colonne bezet en daar er geen vijand meer in den omtrek werd waargenomen, daalde de Java-colonne van de heuvels af, sloot zich bij de andere colonne aan en thans werd aan de troepen een uur van welverdiende rust geschonken. Wij willen hier nog even aanstippen dat de marsch, dien de Java-colonne over de heuveltoppen maakte, zeer vermoeiend en alles behalve verfrisschend was. Hij werd echter met groote opgewektheid uitgevoerd. 't Schijnt dat de troep tegenover den vijand zich minder door vermoeienis laat beheerschen dan bij de vredesoefeningen. Wel kregen we gedurende dezen marsch nog een paar zieken, maar daarbij bleef het. Ook vonden wij hier ruimschoots gelegenheid de bewegingen der cavalerie en die der bergartillerie in dat terrein te bewonderen. Paarden en muilieren gleden als 't ware van de al te steile hellingen af. Vooral de muilieren bewezen der artillerie uitstekende diensten.

Te 4 $\frac{1}{2}$ uur n. m. keerde de brigade te Edi terug.

Het aantal gewonden bedroeg dien dag aan onze zijde 34, waarvan 28 bij het 6de bataljon. 's Avonds brachten wij nog een bezoek aan onze gewonden in het hospitaal. Een van hen, de sergeant von Wassenberg, N°. 19501, was zwaar gewond en hem in 't bijzonder gold ons bezoek, daar we vreesden dat hij spoedig zou bezwijken. Twee dagen later overleed hij; wij verloren in hem een flink en degelijk onderofficier.

Het succes op den 11den Juni door onze kranige troepen bevochten, bleek later zeer groot te zijn geweest. Hoezeer de Generaal-Majoor VAN TEIJN met den uitslag was ingenomen, kan uit de volgende order blijken.

Edi, den 12den Juni 1890.

Commandementsorder.

»De sterke en uitgebreide heuvelstellingen des vijands op den linkeroever van de Edi-rivier werden gisteren door de te Edi aanwezige troepenmacht, versterkt met de landingsdivisie van Z. M. Prins Hendrik, vermeesterd.

»Met de grootste orde en regelmaat voerde de als eene brigade samengestelde troepenmacht alle bevolen bewegingen uit; de artillerie ondersteunde op uitstekende wijze door haar vuur den rivierovergang, leidde met veel succes de gevechten in en ondersteunde voortdurend de ten aanval oprukkende infanterie tot bijna op het oogenblik van den storm.

»De infanterie en de marine-landingsdivisie gingen in de beste orde onverschrokken ten aanval vooruit op de haar aangegeven gedeelten van 's vijands goed aangelegde en hardnekkig verdedigde stellingen, terwijl zij te gelijker tijd een door den vijand voorgenomen klewangaanval in de flank zoo krachtig door salvo-vuur afwees, dat deze niet tot verdere uitvoering kwam.

»De cavalerie heeft door stout uitgevoerde verkenningen en dekking van de flanken bij het voorwaarts rukken de taak der infanterie beduidend verlicht; de genietroepen hebben zich zeer verdienstelijk gemaakt bij het slaan van de vooraf door hen gereedgemaakte schipbrug over de Edi-rivier en het zoo vlug mogelijk slechten der genomen vijandelijke bentings; terwijl eindelijk de geneeskundige dienst door spoedige hulp en goed geregelde achteruitbrenging van de gewonden uit de gevechtlinie ook het zijne heeft bijgedragen tot het succes der onderneming. De vijand liet in zijne eerste stellingen ongeveer tachtig dooden achter, wier wapens werden buit gemaakt, en was daardoor blijkbaar zoo ontmoedigd, dat hij zijne volgende stellingen tot aan Tapijang Batoe zonder verdere verdediging prijs gaf.

»Mijn dank aan allen, officieren en minderen van zee- en landmacht, voor het aandeel dat zij gehad hebben in het succes van den dag.

»Onze verliezen bedroegen:

»Luitenant ter zee van der Hegge Spies, Luitenant H. N. D. Swart, korporaal der genietroepen v. d. Berg, N°. 28743, sergeant Willemsen, N°. 22360, fuseliers v. Dam, N°. 27906, en Burgers, N°. 13253, hoornblazer Verdooren, N°. 27781, matroos de Jong, N°. 21317, Amb. fuseliers Leihuma, N°. 25960, Molé, N°. 27206, Jacob, N°. 29162, en Pical, N°. 24235, allen licht gewond; alsmede de Amb. fuseliers Palnaja, N°. 20885, Palankahu, N°. 26517, verder:

»De fuseliers Verpoort, N°. 25124, Hoorn, N°. 76121, Paltzo, N°. 23244, Petri, N°. 12285, Dowit, N°. 20227, Kallenbach, N°. 7768, de Amb. fuseliers Pinoutuan, N°. 28826, Pondaan, N°. 33020, Maspastella, N°. 21677, Rumondar, N°. 22016, en Pinoto N°. 23848, allen ernstig — en de sergeant von Wassenberg, N°. 19501, zwaar gewond; terwijl verder nog onbeduidende schampschoten bekwamen:

»De Luitenant-Adjutant Bruijnjs, de Europ. sergeant Eglj, N°. 9987, de Eur. fuseliers van Oers, N°. 26349, Toonssens, N°. 9197, en Honing, N°. 24261, de Eur. kanonnier 2de kl. van Boornalen, N°. 16951, Amb. fuselier Buree, N°. 2386, Inl. fuselier Wingsodikroino, N°. 13549, en Inl. geniesoldaat Rasidjan, N°. 26051.

De Civiele en Militaire Gouverneur van
Atjeh en Onderhoorigheden,

(w. g.)

VAN TEJN.”

P. GLERUM,

(Wordt vervolgd.)

1ste Luit. der Infanterie.

Het Reservekader der Infanterie en der Vestingartillerie.

(*Vervolg en slot van N°. 4, bladz. 236.*)

Het eerste dienstjaar.

In September of October gaat de adspirant-vaandrig naar eene der academiesteden of naar Delft. Daar woont hij den theoretischen cursus bij, waar onderwezen wordt wat hij voor reserve-korporaal moet kennen, hetgeen goede vruchten kan afwerpen bij iemand, die de exercitiën reeds kent. Die cursus duurt 6 maanden en kan 3 uren per week in beslag nemen.

In den zomer wordt mijn adspirant opgeroepen voor 3 maanden bij het korps, waartoe hij behoort, en dus in de plaats waar zijne familie woont; dit behoeft zijne studie niet te schaden, daar de Hoogleraar C. B. SPRUYT zelf verklaart, dat studenten in den regel van half Juni tot half September zonder bezwaar aan de universiteit gemist kunnen worden (1). In die 3 maanden verwerft hij de korporaalstrepen. De ondervinding heeft bewezen dat dit best kan. Ik beschik daartoe over de cijfers van de tot milicien-korporaal bevorderden bij de lichtingen van 1892 en 1893 bij een der regimenten infanterie. Daaruit blijkt dat respectievelijk 9 en 8 miliciens, welke met het practische en theoretische militaire getuigschrift in dienst kwamen, na 2¹/₂ à 3 maanden tot korporaal zijn bevorderd (2).

Als die uitkomst verkregen is onder de tegenwoordige omstandigheden, nu slechts de plattelandsbewoners en de minder goed ontwikkelde der stedelingen de militie aanvullen, en de vrijwillige oefeningen in den wapenhandel geenszins met volle kracht werken, zal zij zeker regel worden, wanneer de intellectueel best bedeeden in het leger treden na eene betere voorbereiding en met mooie vooruitzichten. Daar moet nog bij in aanmerking worden genomen, dat de milicien-korporaal, als hij dit verkiest, zich spoedig,

(1) *Algemeen Handelsblad*, 14 Januari 1894.

(2) Bij 2 bataljons van een ander regiment werden, van de lichter 1893, samen 13 miliciens na 3¹/₂ maand of minder tot milicien-korporaal bevorderd. Deze regimenten en bataljons zijn niet uit vele gezocht, maar voor de hand gegrepen.

door met groot verlof te vertrekken, aan verdere oefening onttrekken kan, terwijl de reserve-korporaal nog 5 maanden onder de wapenen moet komen, en in den winter reeds weer een cursus volgen moet.

Daarmede begint

Het tweede studiejaar.

De wintercursus wordt andermaal in de academiestad of te Delft gevolgd; hij loopt dit jaar over hetgeen voor het examen van reserve-onderofficier gevraagd wordt. Met die kennis toegerust wacht de reserve-korporaal dan de zomer-oproeping af, die andermaal voor 3 maanden is. Hij keert daartoe naar het garnizoen terug, waar hij in dienst is getreden en bij voorkeur zijne vacantie doorbrengt. Is het nu aan te nemen, dat hij in dien tijd den onderofficiersgraad kan verwerven? M. i. als regel »ja," al zullen er nu vermoedelijk reeds achterblijvers zijn. Ook hier steunt mijne zienswijze op de ondervinding bij hetzelfde regiment opgedaan. Van de lichte 1892 werden 20 milicien-korporaals na 5 à 6 maanden dienst als zoodanig tot milicien-sergeant bevorderd, en van de lichte 1892 evenzoo 14 na ruim 4 maanden, en die korporaals hadden niet vooraf een militair getuigschrift behaald. Zou nu de *in alle opzichten* gunstiger bedeelde reserve-korporaal, die, als hij voor 3 maanden onder de wapens komt, reeds de theoretische kennis voor reserve-onderofficier bezit en den graad van vaandrig in het verschiet heeft, de sergeantsstrepen niet in dien tijd kunnen bemachtigen?

Zowel in het eerste als in het tweede jaar kan de vrijwilliger van het R.K., behalve voor de hier besproken diensten, nog opgeroepen worden voor 8 oefeningen van het leger, elk van niet meer dan één dag. Ook daarvan kan partij getrokken zijn voor zijne vorming.

Om echter ook een tegenvaller in rekening te brengen, onderstel ik dat een reserve-korporaal in deze 3 maanden niet slaagt voor reserve-onderofficier, dan kan hij het volgend jaar het geheel nog eens doorloopen en zal dan zoo goed als zeker slagen; ook kan hij, wanneer er niet veel aan haperde, de eerste wintermaanden gebruiken om de theoretische kennis aan te zuiveren, en vervolgens verzoeken om in de kerstvacantie het ontbrekende aan praktische bekwaamheid aan te vullen, om dan nog reserve-onderofficier te worden.

Thans keer ik terug tot mijn meer gelukkigen reserve-onderofficier, dien ik verliet bij het begin van

Het derde studiejaar.

In de academiestad of te Delft is een cursus voor het vaandrigsexamen. Die cursus is voor niemand verplichtend. Wie zich tevreden stelt met den graad van reserve-onderofficier behoeft hem niet te volgen, maar hij moet

wel nog 2 zomermaanden onder de wapenen komen. Wie zich wel voor dien cursus aanmeldt, zal weer gedurende 6 maanden 3 cursusuren per week kunnen hebben. Daar het programma voor het vaandrigsexamen over de vakken zal loopen, welke opgenomen zijn in de eischen, waaraan de militie-luitenant en de onderofficier, die zoo noodig eene luitenantsplaats te vervullen heeft, moeten voldoen, zal ook de cursus die vakken behandelen. Daarvoor zijn ongeveer 70 uren beschikbaar. Al bevat het programma verschillende eischen, waarvoor het niet noodig is nog afzonderlijk onderwijs te geven, wijl zij reeds in de vorige dienstperioden geleerd zijn, en andere, waarvoor de zomeroefeningen en theoriën de kunde kunnen verschaffen, toch blijft de te verwerken stof te ruim voor een 70-tal lessen. M. i. zal de reserve-onderofficier dan ook na zijn eersten winter (regel) niet voldoende onderlegd zijn om aan de theoretische eischen voor vaandrig te voldoen. Maar dat is ook volstrekt niet noodig.

In den zomer wordt hij voor de nog resteerende 2 maanden onder de wapenen geroepen, weer bij zijn oorspronkelijk korps. De commandanten der bataljons en compagnieën zullen hem bij de theoriën en diensten, welke hij bijwoont, voor zoover dit mogelijk is, in zijn streven steunen. Zoo kan hij veel leeren; zoo voelt hij dat het vaandrigschap bereikbaar wordt.

In die 2 maanden geniet hij ruim f 60 bezoldiging, terwijl hij bovendien een jaargeld van f 50 heeft.

Het vierde dienstjaar.

Daar de 8 maanden voldiend zijn, kan de Minister den reserve-onderofficier niet langer tot diensten verplichten, maar hij is in oorlogstijd of bijzonder gevaar als sergeant beschikbaar.

Wie echter de voordeelen aan den vaandrig toegezegd deelachtig wil worden, zal, nu hij dien graad zoo nabij is, vermoedelijk den moed niet opgeven. Nog eenmaal den wintercursus van hoogstens 3 uren per week gevolgd en de zomer zal hem de uniform van vaandrig kunnen bezorgen.

Zoo redeneert ook de reserve-onderofficier, dien ik tot voorbeeld heb genomen. Hij volgt nu andermaal een 70-tal lessen, die niet alleen eene herhaling, maar ook eene aanvulling zijn van die van den vorigen winter. Daarna verzoekt hij in den zomer nogmaals bijv. twee maanden te mogen dienen. En nu doet hij met goed gevolg het examen voor vaandrig.

Bij de beoordeeling of dit redelijkerwijze verwacht mag worden, moet men in aanmerking nemen, dat de vaandrig geen officier is, maar dat hij bestemd is bij de compagnie als sectie- en pelotonscommandant dienst te doen, dat dus alles wat den luitenant geleerd wordt met het oog op hogere militaire vorming en ontwikkeling gemist kan worden, en vooral moet men bedenken, dat zijne eindbestemming *inzonderheid voor de schutterij* is.

De reserve-onderofficier, die aan het examen voor vaandrig voldaan heeft,

ontvangt, als hij niet terstond aangesteld kan worden, f150 in het jaar, en bovendien f1 per dag in het leger doorgebracht. Dit jaar brengt hem dus minstens f210 op, eene aardige toelage voor 2 maanden dienst!

Wordt hij terstond aangesteld, dan wordt dit nog veel gunstiger; dan ontvangt hij f200 voor zijne kleeding en uitrusting, f200 jaargeld en f2,50 per dag dien hij onder wapenen doorbrengt.

Het vijfde dienstjaar.

Daar het vaandrigschap bereikt is, woont mijn student geen winter-theoriën meer bij.

Zal hij 's zomers nog vrijwillig dienen?

De volle ambitie zal m. i. nu eerst beginnen. Hij zal gaarne in de nieuwe uniform en in de nieuwe positie optreden; zijn dienst is aangenaam; hij zal, in den regel, buiten de kazerne verblijven en — elke dag dienst geeft eene bezoldiging van f2,50. Mijn vaandrig, of zijn vader, berekent dat hij door bijv. van half Juni tot half September te dienen, dit jaar f430 zijner studiekosten vergoeden kan, en hij laat zich gaarne vinden om zich zoo nader voor zijne oorlogstaak te bekwamen.

Aldus wordt het gebrek van den te korten dienstdtijd, boven aangehaald, vanzelf opgeheven.

Het zesde dienstjaar.

De vaandrig heeft de hogeschool als doctor in eene der faculteiten, of Delft als ingenieur of technoloog verlaten, en zal naar eene positie zoeken, of naar cliëntèle uitzien. Tijdens dat zoeken, dat uitzien doorleeft hij echter een kwaden tijd. Nu staan de deuren van het leger voor hem open. Hielp dat leger hem de studiekosten dragen, het laat hem ook nu nog niet aan zijn lot over. Hij kan als vaandrig meerdere maanden dienen en zoo een traktement van hoogstens f900 genieten, zonder in het zoeken naar eene positie belemmerd te worden. Hij oefent zich, maakt zich meer bekwaam voor zijne taak te velde tot voordeel van het Vaderland en tevens toch eigen winst.

Bij deze en alle vorige vrijwillige diensten moet echter niet aan een willekeurig „heden dienstdoen en morgen thuisblijven” gedacht worden; is de toestemming tot het dienstdoen verleend, dan is de vaandrig voor den bepaalden tijd in alle opzichten en ten volle soldaat.

Resumeerend, kan de vaandrig m. i. worden: een soldaat met voldoende gezond verstand, met voldoende moreele en intellectueele ontwikkeling en voldoende militaire kennis en kunde om den van hem te vergen dienst te velde bij de infanterie of bij de vestingartillerie in zijn vollen omvang goed waar te nemen, en die aan de schutterij een officier belooft zoo goed onderlegd als er thans zeker maar zeer weinigen zijn.

Na de zes eerste jaren.

Wil de vaandrig eene nieuwe verbintenis aangaan, dan kan hem dit, tot zijn dertigste jaar, veroorloofd worden; is hij zeer vroeg adspirant-vaandrig geworden, dan kan hij derhalve zelfs eene derde verbintenis sluiten en blijft zoo tot zijn 35ste à 36ste jaar, in tijden van oorlog of gevaar, ter beschikking van den Minister van Oorlog. In die jaren der 2de en 3de verbintenis is hij tot geen anderen dienst verplicht dan in zijn rang, in zijne verblijfplaats deel te nemen aan de oefeningen der schutterij, wanneer hij door de bevoegde autoriteit daartoe aangewezen wordt.

Eindelijk kan de vaandrig, als hij naar het oordeel van den Minister van Oorlog de geschiktheid bezit om tot militie-luitenant benoemd te worden, en hij als vrijwilliger bij de militie wordt toegelaten, van zijne verbintenis bij het RK. ontslagen worden en als militie-luitenant in het officierskorps treden.

Mijn voorbeeld is niet in alle opzichten geldend voor eene categorie van jongelui, die toch vele vrijwilligers voor het RK. leveren kan. Het Koninklijk besluit zegt namelijk, dat ook in elke gemeente, waar eene kweekschool voor onderwijzers is, een cursus voor reserve-onderofficier gegeven zal worden. De onderwijzer doorloopt zijn leertijd op veel jongeren leeftijd dan zij, die de hoogeschool moeten volgen. Hetzelfde kan gelden voor jonge lieden, die eene andere loopbaan kiezen, bijv. den handel. Onder dezen zullen velen zijn, die er zeer tegen opzien 2 à 3 jaren later, als zij eene betrekking hebben, daaruit gerukt te worden om hunnen eersten dienstplicht en de herhalingsoefeningen te vervullen, maar eensdeels zullen hunne middelen huu niet veroorloven (bijv. onderwijzers) een plaatsvervanger te bekostigen, anderdeels zullen zij gaarne thans hun dienst volbrengen. Voor hen allen is het van belang tot die vervroegde dienstvervulling in staat te worden gesteld, het RK. biedt daartoe de gelegenheid. Wie hunner door bekwaamheid en gunstige standplaats daarna in de gelegenheid meent te zijn naar het gekleed-staande, goed bezoldigde vaandrigschap mede te dingen, zal daarvan geenszins uitgesloten zijn.

Deze categorie zal zich aanmelden met het verzoek de 8 maanden (of een groot gedeelte daarvan) terstond onafgebroken te mogen doorloopen. In dien tijd zal het niet moeilijk zijn reserve-onderofficier te worden, daar vooraf reeds practische en theoretische kennis verkregen is. Wie hunner naar den graad van vaandrig dingt, kan nu, voor zoover in zijne woonplaats daartoe gelegenheid bestaat, en overigens door hulp van een officier én door eigen studie, de theoretische kennis trachten machtig te worden, en moet voor de practische kennis in de vacantieweken, of in den komkommertijd in den handel vrijwillig onder de wapenen komen.

Als ik thans op de vraag terugkom: »kan het leger door de nieuwe
IV. S. 19. D. N°. 5.

regeling veel winnen?" dan geloof ik de voordeelen, door het voorgaande toegelicht, te kunnen verdeelen in directe en indirecte.

Direct verkrijgt de landsverdediging een aantal reserve-korporaals, reserve-onderofficieren en vaandrighs — d. z. feitelijk reserve-2de-luitenants — zonder daarvoor één soldaat minder te krijgen, want de aspirant-vaandrig wordt boven de sterkte van zijn korps gevoerd. *Maar vooral trekt de defensie voordeel van de goede elementen, die voor de schutterij worden gevormd, welke tot heden haar kader en vooral hare officieren uit zoo goed als volstrekt oningewijden moest recruteeren.*

Indirecte voordeelen zijn er vele van groot belang; de voornaamste zal ik hier aanstippen.

a. *Leger en burgermaatschappij worden nader tot elkander gebracht, de zonen van ééne natie worden meer vereend.* Waar de afschuw voor de kazerne door eigen ervaring verdwijnt; waar de werkring van den officier begrepen en op prijs gesteld wordt door hem, die met inspanning naar het vaandrighschap gestreefd heeft; waar oplettendheid geschonken wordt aan het doen en laten van den troep; waar velen met dankbaarheid terugzien op den tijd in het leger doorgebracht; waar de jonge man het als een voorrecht gaat beschouwen de uniform te dragen, daar moet de belangstelling, de achting, de waardeering voor het leger toenemen. En het leger zal bij de nauwere aanraking, bij de nadere kennismaking met de élite van Neêrlands jongelingschap leeren inzien, welke schat van vaderlandsliefde en mannenkracht daar tot heden voor de verdediging van ons land ongebruikt is gelaten.

b. *Lichamelijk en moreel zal het gegoede gedeelte van ons volk veredeld worden.* Lichamelijk, daar de wapenhandel, de oefeningen en de manoeuvres aan eene krachtige fysieke ontwikkeling meer ten goede zullen komen dan het dolce far niente, waarin de meesten tot nu toe de vacantiën doorbrachten. Moreel, omdat de jonge mannen zich zullen bekwamen en voorbereiden tot het vervullen van den heiligen plicht: zoo noodig Neêrlands vrijheid en onafhankelijkheid te verdedigen, in stede van dien plicht te ontkennen en af te koopen. Moreel ook, omdat de krijgstucht eene oefening zal opleggen in de zelfbeheersching, welke in de studentenwereld wel wat te weinig beoefend wordt.

c. *Het afschaffen der plaatsvervangng wordt gemakkelijker.* De bezwaren, welke de oppositie tegen de afschaffing aanvoert, zijn door het RK. zoo goed als opgeheven. Wordt de gedachtenstrijd weer aangebonden, dan zal het verzet dus zeker veel minder krachtig zijn. Mocht dit onverhoopt nog in de meerderheid blijven, dan brengt het RK. toch een gedeelte dergenen, die zich tot nu toe lieten vervangen, vrijwillig naar het leger, en deze zullen later weer propaganda maken voor het goede beginsel in de burgermaatschappij. Professor SPRUYT schrijft dan ook zeer terecht in het *Algemeen Handelsblad* van 14 Januari jl. over het RK.: »Alle voorstanders van den persoonlijken dienstplicht — en zij zijn zeer talrijk — moeten dit Koninklijk besluit met ingenomenheid begroeten; ten ware zij tot de beginselruiters behoren, wier leuze is: *alles of niets!*»

d. *De promotie in het officierskorps kan er door verbeteren.* Als het RK. inderdaad veel vaandrigh oplevert en de toekomst bewijst dat deze voor de taak van luitenant te velde bruikbaar zijn, zal de regeering er toe kunnen overgaan het aantal luitenants te verminderen. Zoodoende zal de verhouding van dit aantal tot dat der kapiteins en hoofdofficieren verbeteren, waardoor de promotie sneller wordt.

e. *De zeer verkorte dienstdienst der geschiktste miliciens zal weer verlengd moeten worden.* Om den milicien aan te moedigen zich vóór het in dienst treden te oefenen en in dienst goed te werken, werd de dienstdienst voor de besten en vlijtigsten tot op 5 maanden teruggebracht. Daar den milicien geen grootere voordeelen dan den aspirant-vaandrig toegekend mogen worden, wil men het RK. niet terstond achterstellen, zal dit voordeel, dat dan ook geen reden van bestaan meer heeft, ingetrokken moeten worden, zoodat de beste miliciens niet meer onrijp naar huis gezonden zullen worden.

III.

Blijkt uit het voorgaande dat ik wat ons geschonken is van harte toejuich, toch mag ik niet eindigen zonder eenige wenschen uit te spreken, welke vervulling, zonder het beginsel ook maar in de verte aan te tasten, aan het succes m. i. zeer ten goede zouden komen. Daar de nadere regeling der bijzonderheden aan den Minister van Oorlog is overgelaten, kunnen opmerkingen en vragen nog practisch nut hebben.

a. De uniform teekent niet voldoende en niet altijd den aspirant-vaandrig. Als hij toch in kapotjas of in mouwvest gekleed is, zal hij alleen door het fijner laken te onderscheiden zijn. Daar elk vrijwilliger of milicien ook met fijner laken verschijnen kan — al is dit in strijd met de voorschriften — zal dit den aspirant-vaandrig niet aanwijzen, wat meer is, het stelt elk ander militair in staat de voorschriften te ontduiken, daar men aan niets zien kan, dat hij niet tot het RK. behoort. De lus ware daarom ook noodig op kapotjas en mouwvest. Bovendien komt het mij wenschelijk voor, het RK. te veroorloven de niet-sierlijke »politie-muts» buiten dienst door de wel sierlijke onderofficierspet te vervangen. Bezwaar kan daartegen niet bestaan, daar ook de muzikanten beneden den graad van onderofficier die pet dragen.

b. De vaandrig die, tijdens zijne tweede of derde verbintenis, aan de oefeningen der schutterij deelneemt, en zoo den leeftijd van 35 jaren kan bereiken, moest m. i. niet aan den vaandriggraad gebonden blijven. Hij kan als luitenant en zelfs als kapitein bij de schutterij betere diensten bewijzen, maar de jaarlijksche toelage zal hem vaandrig doen blijven. Dit ware te voorkomen door die toelage te laten behouden aan hem, die eene verbintenis bij het RK. aangegaan heeft en in dien tijd voor eene officiersplaats bij de schutterij in aanmerking komt.

c. Hoe zal gehandeld worden met jongelui, die binnen de 6 jaren eener verbintenis naar Indië of naar het buitenland wenschen te vertrekken? De

oplossing dezer vraag zal geen bezwaar opleveren, maar zij mag niet achterwege blijven.

d. Zou het niet wenschelijk zijn de keuringsvoorschriften in dien geest te wijzigen, dat wie verplicht is een bril te dragen daarom niet van het vrijwillig dienstnemen uitgesloten wordt? In andere legers is men in dit opzicht reeds voorgegaan; in ons leger nemen vele officieren al hunne diensten (zelfs te paard) gemakkelijk met een bril waar; zou die bril dan voor minderen, en vooral voor aspirant-officieren en vaandrighs, een bezwaar moeten blijven?

e. Bij de thans ingetrokken kieswet-regeling was niet bepaald, of hij die tot het RK. behoort, als burger, kiesgerechtigd zou blijven, dan wel, als militair beneden den rang van officier, van het kiesrecht uitgesloten worden zou.

f. Last not least: Wanneer de regeling van het RK. eenmaal getoond heeft levensvatbaarheid te bezitten, wanneer dan de mogelijke leemten blootgelegd zijn, zal het wenschelijk zijn haar aan de wisselvalligheid te onttrekken, die elk Koninklijk besluit eigen is, door haar, zoo noodig naar de ondervinding aangevuld of gewijzigd, bij wettelijke regeling vast te stellen.

Met den wensch dat dit spoedig gebeuren mag tot heil van Vaderland en Vorstenhuis, eindig ik de beschouwing over het belangrijke Koninklijke besluit van 4 October 1893.

G. NYPELS.

P. S. In eene dezer dagen verschenen »Proeve eener organisatie der Nederlandsche strijdkrachten», stelt de Luitenant-Kolonel REHM tot vorming van RK. eene regeling voor, die zeker goed is, doch alleen uit een uitsluitend militair oogpunt, maar die, volgens mijne bescheiden meening, zoo in strijd is met tal van maatschappelijke belangen, dat zij zeer weinig uitkomsten belooft. En wel: 1°. omdat aan het te vormen RK. *niet minder*, wel *meer* dienstdienst opgelegd wordt dan aan de gewone militie; 2°. omdat de vrijwillige opleiding vrij aanzienlijke financieele offers vergt; 3°. omdat die offers in tijd, geld en inspanning geen voldoende overwegende voordeelen schenken. Wel is waar bouwt de zeer geachte Schrijver zijn stelsel op den persoonlijken dienstplicht en neemt hij aan, dat wie zich niet vrijwillig voor de opleiding tot een graad aanmeldt, gedwongen kan worden zich daarvoor te bekwamen, maar: 1°. zal van die gedwongen studie, welke naar eene niet-verlangde uitkomst voert, weinig heil te wachten zijn; 2°. zal die verplichting tot langer dienen, juist voor den ontwikkelenden jongen man, het verzet *van zeer velen* tegen de afschaffing van de plaatsvervanging heviger doen worden. Het voorstel tast alzoo den grondslag van het eigen stelsel ernstig aan. Het is gebaseerd op den persoonlijken dienstplicht en het maakt de invoering daarvan onmogelijk, althans hoogst onwaarschijnlijk.

Het Regeeringsontwerp van een Wetboek van Militair Strafrecht vergeleken met het
Ontwerp samengesteld door den Hoogleeraar H. VAN DER HOEVEN.

(Vervolg en slot van N°. 4, bladz. 216.)

Titel III.

Misdrijven waardoor de militair zich aan de vervulling van zijne dienstverplichtingen onttrekt.

Deze Titel van het ontwerp R. stemt in hoofdzaak overeen met den overeenkomstigen Titel van het ontwerp-v. D. H., en dientengevolge blijft onze vroegere opmerking — zie bladz. 710 en 711 van *De Militaire Spectator*, 1890, n°. 12 — hare waarde behouden.

Het zij ons wijders veroorloofd de aandacht vestigen op het betoog van den Vice-Admiraal N. MAC-LEOD in het Tijdschrift voor Strafrecht 1894, Deel VIII, aflevering 2; wij lezen daar: »Het onderscheid, in Titel III gemaakt tusschen opzettelijke en niet-opzettelijke, maar toch strafbare afwezigheid zal, naar het ons voorkomt, dikwijls moeilijkheid veroorzaken, omdat strafbare afwezigheid zonder opzet zich haast niet denken laat en het in elk geval moeilijk te bewijzen is of er al of niet opzet bestond. Wij meenen daarom dat niet alle artikelen, daarover handelende, behouden behoeven te blijven. De Memorie van Toelichting maakt wel eenigszins duidelijk wat men met niet-opzettelijke afwezigheid bedoelt, door als voorbeeld aan te halen »miliciens-verlofgangers die, als arbeiders naar het buitenland vertrekkende, vergeten hebben de noodige voorzorgen te nemen, opdat de tot hen gerichte oproepingen hen zullen kunnen bereiken», maar zulk een geval is veeleer als eene uitzondering te beschouwen op den gewonen regel, dat ongeoorloofde afwezigheid altijd opzettelijk plaats heeft. Zou het daarom niet beter zijn, in art. 75: *De militair die opzettelijk, zonder daartoe gerechtigd te zijn, zich verwijdert en daardoor zijne dienstverplichtingen verzaakt*, enz. het woord »opzettelijk» te schrappen, en art. 76: *Indien zijne afwezigheid aan zijne schuld is te wijten, wordt hij gestraft*, enz. geheel weg te laten? Dit laatste bevat toch niets wat niet reeds in art. 75 is opgesloten; het bepaalt eenvoudig lichtere straffen, die echter ook door toepassing van art. 75 kunnen opgelegd worden, wanneer de rechter niet

het maximum kiest; en het spreekt wel vanzelf dat hij in dergelijke gevallen als in de Memorie van Toelichting aangehaald, niet het maximum zal opleggen.

»Dezelfde moeielijkheid zal zich kunnen voordoen ten opzichte van de afwezigheid, bedoeld bij art. 77 en 78 n°. 2 en 3, in verband met art. 79 en 80.»

Titel IV.

Misdrijven tegen de ondergeschiktheid.

Art. 99 v. d. H.

De militair die opzettelijk een meerdere minachtend bejegent of zich minachtend over hem uitlaat, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden.

Indien het feit in dienst wordt gepleegd, wordt hij gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste een jaar.

Art. 91 R.

De militair die opzettelijk een meerdere minachtend bejegent of zich in het openbaar of in diens tegenwoordigheid of in die van een mindere, hetzij van hem zelve, hetzij alleen van dien meerdere, minachtend over dezen uitlaat, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden.

Indien het feit in dienst wordt gepleegd, wordt hij gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste een jaar.

Wij zijn het geheel eens met de Regeering, als zij in de Memorie van Toelichting zegt: »Het feit ook strafbaar te stellen met gevangenisstraf, indien het gepleegd wordt in een kameraadschappelijk gesprek tusschen gelijken van rang en niet in het openbaar, zou elken vertrouwelijken omgang tusschen kameraden verhinderen.»

Het art. 91 R. spreekt echter van »een mindere, hetzij van hem zelve, hetzij alleen van dien meerdere», en daar de mindere van den geminachten meerdere de gelijke zijn kan van hem, die zich minachtend over den meerdere heeft uitgelaten, zoo wordt de toepasselijkheid van het artikel niet uitgesloten, indien het feit gepleegd wordt in een niet in het openbaar gehouden, kameraadschappelijk gesprek tusschen gelijken van rang. Wij meenen mitsdien dat het art. 91 R., wil het de in de Memorie van Toelichting uitgedrukte bedoeling der Regeering weergeven, gewijzigd moet worden.

Voorts zien wij niet in, waarom het art. 91 niet van toepassing behoeft te wezen, indien het feit niet in het openbaar begaan is, doch in tegenwoordigheid van een meerdere, die ook van den niet aanwezigen geminachten de meerdere of diens gelijke is.

Het art. 92 R., handelende over belediging, enz., spreekt eveneens over »een meerdere in het openbaar of in diens tegenwoordigheid of in die van

een mindere, hetzij van hemzelve, hetzij alleen van dien meerdere", en heeft mitsdien niet zoo eene wijde strekking als het art. 100 v. d. H., hetwelk straf bedreigt tegen den militair die »een meerdere in of buiten diens tegenwoordigheid" beledigt.

Art. 95 R. zegt, dat de militair die naar aanleiding van eene dienstaangelegenheid een meerdere tot tweegevecht uitdaagt, gestraft wordt met gevangenisstraf van ten hoogste vijf jaren, en dat met gelijke straf worden gestraft de militair die opzettelijk zoodanige uitdaging overbrengt, en de meerdere die haar aanneemt.

Art. 103 v. d. H., in afwijking van art. 156 W. v. S., stelt bovendien de militaire getuigen en geneeskundigen strafbaar, die, wetende dat de uitdaging naar aanleiding van eene dienstaangelegenheid plaats had, het daaropvolgend tweegevecht bijwonen. Deze bepaling schijnt ons volkomen juist, daar men hier te doen heeft met een daad van insubordinatie.

Overigens zijn, volgens de beide ontwerpen, de gewone strafbepalingen betreffende het duel van toepassing.

Het gewone duel in het leger, eere-noodrecht voor officieren, gebruikmaking van de wapens en lafheid in gewone omstandigheden, ziedaar ontwerpen, welke nog wel eene nadere betrachting overwaard zouden zijn.

Wij kunnen niet aan de verleiding weerstand bieden hier de woorden aan te halen van Dr. EMIL DANGELMAIER, k. u. k. Major-Auditor, een der voornaamste schrijvers van den nieuweren tijd over militair strafrecht. Hij zegt:

»Von keinem Militärrechte kann die Ehren-Nothwehr ganz ausgeschlossen werden. Der Militärstand ist, wie HEGEL (Grundlinien der Philosophie des Rechtes) sagt, der Stand der Allgemeinheit, dem die Vertheidigung des Staates zukommt und der die Pflicht hat, die Idealität an sich selbst zur Existenz zu bringen, das heisst, sich aufzuopfern. Diese ethische Aufgabe kann das Heer nie und nimmer erfüllen, wenn in demselben nicht der richtige Geist herrscht. Der Geist des Heeres besteht aber darin, dass die demselben Angehörigen das Bewusstsein haben, dass die Erhaltung des Staates von dem Heere abhängt, dass das Heer der Stolz des Volkes ist. Aus dem Streben als einzelner dieses Ganzen würdig zu sein, entspringt, wie STEIN (Die Lehre vom Heerwesen) sagt: »die militärische Ehre, die gegen den Thron zur Treue, gegen den Feind zum Muth, gegen den Feigling zur Verachtung wird. Die militärische Ehre ist das höchste geistige Gut des Heeres, verloren ist es selbst, wenn es jene verliert." Im entsprechenden Momente wird die Ehre zur Begeisterung, welche bewirkt, dass der Soldat, wenn es nöthig ist, sein eigenes Leben aufopfert. Der Träger der militärischen Ehre aber ist das Officierscorps. In diesem ist die militärische Ehre gleichsam verkörpert.

»Die Ehren-Nothwehr kann allerdings, da die Nothwehr eine Wehr in der Noth ist, nur im äussersten Falle in Anwendung kommen, allein in keinem Militärrecht kann dieselbe ganz entbehrt werden.»

Art. 98 R.

Door de tusschenvoeging der woorden »of mondeling of bij geschrifte bedreigt met eenig kwaad» heeft het artikel 107 v. d. H. eene werkelijke verbetering ondergaan.

Art. 106 v. d. H. stelt strafbaar de culpose ongehoorzaamheid.

Dit artikel is niet overgenomen in het ontwerp R.

Wij kunnen er ons geheel mede vereenigen, dat men de bestraffing der culpose ongehoorzaamheid in gewone tijden aan de krijgstucht overlaat. Maar indien de aan onachtzaamheid te wijten ongehoorzaamheid een bevel betreft, dat tot strekking had het werkdadig optreden tegen den vijand of de bestrijding van oogenblikkelijk zeegevaar? Ons dunkt, dat in een dergelijk geval in den regel de rechter moet optreden, en men niet altijd kan volstaan met eene disciplinaire afdoening.

Art. 99 R., feitelijke insubordinatie, is in zijne strafbedreiging minder streng dan het art. 108 v. d. H.

Onze aandacht trekt het laatste lid van art. 99 R., welk lid in art. 108 v. d. H. niet voorkomt, luidende: »Feitelijke insubordinatie bestaat niet voor zoover de dader klaarblijkelijk heeft gehandeld in het algemeen belang.»

In de Memorie van Toelichting lezen wij: »Er kunnen zich gevallen voordoen in oorlogstijd, dat geen tijd tot overleg kan worden gelaten, maar dat oogenblikkelijk moet gehandeld worden met het oog op een dadelijk dreigend gevaar. Indien nu een mindere dit toevallig bemerkt, doch zijn meerdere daarvan nog onkundig is en dan dientengevolge een bevel geeft, hetwelk in de gegeven omstandigheden verkeerd is, moet de mindere zich op eigen verantwoordelijkheid daartegen kunnen verzetten zonder straf te belopen. Hiertoe strekt het laatste lid van art. 99.»

Wij vinden het betoog niet bijzonder krachtig. In de eerste plaats spreekt de Memorie van Toelichting alléén van oorlogstijd, terwijl het art. 99 R. ook in vreedstijd in zijn geheel toepasselijk is; in de tweede plaats is 't bijna ondenkbaar, dat de mindere in den door de Regeering geschetsten toestand tot feitelijke insubordinatie zal moeten overgaan. En mocht dit laatste wél het geval wezen, zoo waarborgt het art. 40 W. v. S. (overmacht, noodtoestand) ongetwijfeld den mindere straffeloosheid. (Zie hierover bladz. 87 van de Memorie van Toelichting der Regeering.)

Het laatste lid van art. 99 R. is niet alleen overbodig, doch tevens een niet gewenscht voorschrift in een militair strafwetboek.

De artt. 100 R. (feitelijke insubordinatie met voorbedachten rade), 101 R. (muitelij) en 106 R. (militair oproer) zijn minder streng in hunne strafbedreiging dan de daarmee overeenstemmende artikelen van het ontwerp v. d. H.

Titel V.

Schending van verschillende dienstplichten.

De artt. 111 R. (culpose en doleuse schending van plicht door de schildwacht) en 116 R. (het opzettelijk doen of overbrengen eener onjuiste ambtelijke mededeeling aan de overheid, enz.) zijn minder streng in hunne strafbedreiging dan de overeenkomstige artikelen van het ontwerp v. d. H.

Het art. 124 R. treft voorzieningen tegen de zoogenaamde negatieve complicitéit en de non-revelatie. De Regeering heeft den billijken wensch der militaire commissie vervuld door de algemeene uitdrukking »een misdrijf waardoor het belang van den dienst of van den staat kan worden geschaad» te vervangen door eene opsomming van artikelen.

Het art. 134 v. d. H., overeenstemmende met art. 125 R., heeft eene noodzakelijke verbetering ondergaan. (Zie onze opmerking op bladz. 718 van *De Militaire Spectator*, 1890, n°. 12.)

Wij betreuren het, dat het art. 126 R., in afwijking van art. 135 v. d. H., eischt, dat de opruiing tot bepaalde misdrijven »in het openbaar» moet geschied zijn.

Waarom zijn in art. 128 R. de woorden »of ontevredenheid» niet behouden? Men trachte het kwaad in de geboorte te smoren.

Art. 129 R. komt bijna geheel overeen met het door de militaire commissie gewenschte art. 129bis.

Titel VI.

Diefstal, verduistering en heling.

De Regeering heeft het door de militaire commissie gewenschte strafartikel betreffende de heling overgenomen.

Titel VII.

Titel VII. (Vernieling, beschadiging of wegmaking van ten behoeve van de krijgsmacht dienende goederen) geeft tot geene enkele opmerking van eenig belang aanleiding.

Hiermede zijn wij aan het einde onzer taak.

Wij hebben de aandacht gevestigd op de punten van verschil, voor zoover zij van belangrijken aard zijn, tusschen het ontwerp R. en dat van den Hoogleeraar VAN DER HOEVEN.

Nu en dan gaven wij in het kort onze eigene zienswijze ten beste; lange uitweidingen, daar waar het geheel besproken moest worden, zouden al te veel plaatsruimte ingenomen hebben. Mochten wij eene enkele maal den spijker op den kop getroffen hebben, zoo is onze arbeid ruimschoots beloond.

Ook koesteren wij de hoop, dat dit artikel in verband met onze vorige opstellen beschouwd, aan de officieren, die uit hoofde hunner betrekking minder met het militaire strafrecht in aanraking komen, een goed begrip moge geven van het door de Regeering ingediende ontwerp, en dat het voor sommigen de aanleiding moge wezen tot eene nadere bestudeering van betwistbare punten. Men vergete niet, reeds vroeger is daarop door ons met nadruk gewezen, dat een Militair Strafwetboek soms over onderwerpen handelt van bijna zuiver krijgskundigen aard (bijv. capitulaties), dat het betrekking heeft op de militaire huishouding, dat het de fundamenten legt van de tucht, en dat mitsdien de studie van het ontwerp van een Wetboek van Militair Strafrecht niet alleen binnen het gebied van den rechtsgeleerde, maar tevens, en niet minder, binnen de sfeer van den militair valt.

Zonder goede militaire strafwetten is op den langen duur de tucht niet te handhaven, en zonder tucht is geen goed leger denkbaar. De Belgische commissie zegt in de »Inleiding» van het »Rapport» over het hiervoren reeds genoemd »Projet de loi d'un code de procédure pénal militaire»:

»Une masse d'hommes n'est une force que par sa cohésion, par l'unité de sa direction, par le concours certain de toutes les volontés. Sans discipline, il n'y aurait rien à attendre ni de leur nombre, ni de la perfection de leurs armes, ni de la puissance de leurs forteresses. A défaut d'avoir créé parmi ses soldats une discipline énergique, toutes les dépenses d'argent que ferait un peuple pour sa défense et les sacrifices qu'il imposerait aux individus, seraient des oeuvres stériles, d'autant plus imprudentes qu'elles enverraient aux combats des gens mal préparés, aggravant pour eux les dangers de la guerre, et commettant ainsi à l'égard de chacun la plus cruelle iniquité!»

Er is beweerd, dat het ontwerp-v. d. H. te streng is. Wij kunnen dit echter niet toegeven. Wanneer wij het verslag der militaire commissie — in welke commissie officieren zitting hadden, die het vaderland tegenover den vijand op schitterende wijze gediend hebben, en dus op grond van persoonlijke ervaring konden beoordeelen in hoeverre het ontwerp-v. d. H. aan de voor oorlogstijd te stellen eischen voldeed — raadplegen, en voorts het ontwerp-v. d. H. vergelijken met het Zweedsche (1881), Deensche (1881) Duitsche (1872), Belgische (1870), Fransche (1857) en Oostenrijksche (1855) militaire strafwetboek, dan schijnt het ons toe, dat de door ons gewraakte bewering zeker niet op voldoende en overtuigende wijze gemotiveerd is.

Men wijke niet veel af van hetgeen de buitenlandsche wetten voorschrijven, vooral niet dáár waar het geldt de strafbepalingen voor oorlogstijd; in een land, dat al meer dan een halve eeuw den vrede geniet, kent men niet meer de hartstochten, die in oorlogstijd losbreken; men kent niet meer de gevaren, waaraan dan de tucht blootstaat. En wat den tijd van vrede aangaat, slechts weinigen van hen, die buiten de armee staan, zijn bekend met de behoeften van het leger, dat, zoolang de persoonlijke dienstplicht niet ingevoerd is, als het ware vreemd blijft aan het niet-militaire ontwikkelde gedeelte der natie.

Het ontwerp R., vergeleken bij het ontwerp-v. d. H., wordt beziend door een geest van mildheid; de doodstraf, zoo zegt de Regeering, is voor den tijd van oorlog als eigenlijke straf vervallen. Ook in andere opzichten is het ontwerp R. aanmerkelijk zachter dan dat van Mr. VAN DER HOEVEN; mocht echter het eerste onverhoopt bij de verdere behandeling nog van zijne kracht verliezen, zoo zou, helaas, op stuk van zaken het laatste geheel en al verzwakt, verwaterd worden.

Eene krachtige militaire strafwet zal ongetwijfeld bestrijders vinden; »les uns parlent de liberté, d'égalité, d'humanité, les autres de discipline, de hiérarchie, de sévérité, comment pourraient-ils s'entendre?"

Eene militaire strafwet behoeft niet met bloed te zijn geschreven, doch wel degelijk moet zij gestreng wezen. Vooral ten aanzien van het leger is zwakheid een groote fout, die in hare gevolgen allernoodlottigst is, tot algeheele ondermijning der tucht leidt, en »Eine Armee ohne Disziplin ist auf alle Fälle eine kostspielige, für den Krieg nicht ausreichende und für den Frieden gefahrvolle Institution." (v. MOLTKE; Rijksdagszitting, 17 Mei, 1872.)

Dat door de Regeering hier en daar verbeteringen zijn aangebracht, kan niet ontkend worden, hetgeen echter niet wegneemt, dat wij, het zij met de grootste bescheidenheid gezegd, aan het ontwerp van den Hoogleraar VAN DER HOEVEN, in zijn geheel beschouwd, beslist de voorkeur zouden geven.

P. P. C. COLLETTE. (1)

(1) Ik vestig de aandacht op Afl. 3, deel 8 van het *Tijdschrift voor Strafrecht*, waarin de Hoogleraar Mr. J. DOMELA NIEUWENHUIS de regeling van de doodstraf-quaestie volgens het Regeeringsontwerp tegen mijne bestrijding in genoemd Tijdschrift in bescherming neemt. Te zijner tijd hoop ik den Hoogleraar te antwoorden; intusschen betuig ik ZHG. mijn dank voor zijne heusche wijze van bestrijding.

Opleiding der recruten bij de infanterie en andere oefeningen.

In de laatste jaren is ook bij ons te lande de opleiding der recruten bij de infanterie toevertrouwd aan den compagniescommandant. In het midden latende of de vroeger gevolgde weg: opleiding door den bataljonsadjutant, beter of minder goed was dan de thans bewandelde, meen ik te moeten doen opmerken, dat daar, waar alles wat de opleiding der recruten betreft wordt voorgeschreven van hoogerhand, daar waar niets overgelaten wordt aan de eigen zienswijze van den hoofdonderwijzer-adjutant of compagniescommandant, elk stelsel niet deugt.

Dus deugt het thans bij het Nederlandsche leger gevolgde stelsel, wat betreft de opleiding der recruten bij de infanterie, *niet*: want vrijheid van handelen heeft de compagniescommandant hoegenaamd niet; alles is geregeld of wordt geregeld van bovenaf.

Gaarne geef ik toe dat er regel moet zijn, maar die regel moet niet in details treden, die regel moet veel te regelen overlaten aan den compagniescommandant en wel om twee redenen: ten eerste, omdat van hoogerhand niet alle omstandigheden kunnen worden overzien, welke zich elken dag, elk uur voordoen; ten tweede, omdat indien aan den compagniescommandant veel te regelen wordt overgelaten, men zelfstandige en denkende officieren kweekt, die voelen hoe hoog zij staan. De waarde van den compagniescommandant rijst daardoor zoowel in zijne eigen oogen als in de achting van den ondergeschikte en ook dit is vooral van niet geringe beteekenis met het oog op de krijgstuicht.

Was het wel noodig geweest de wijze van opleiding der recruten bij de infanterie te veranderen?

Ik geloof het niet.

De geringe sterkte van den troep onder de wapens laat niet toe dat, wanneer de recruten, zoogenaamd, zijn afgeëxerceerd, door de compagnie eenige oefening worde gehouden met *meer* dan eene sectie op ongeveer oorlogssterkte. Was het dus niet beter geweest dat de opleiding der recruten ware gebleven in handen van den adjutant, totdat zij waren

afgericht in zooverre dat zij in de compagniesschool konden overgaan; dat dan de recruten van het bataljon waren gesteld geworden onder een der compagniescommandanten van dat bataljon, die met het kader zijner compagnie belast ware geworden de verdere opleiding te voltooien; dat de verdere leerwijze geheel aan dien compagniescommandant ware overgelaten, maar hij ook daarvan de geheele verantwoording had te dragen?

Ik geloof het wel.

Dan toch had elk bataljon jaarlijks gekweekt een vierde van zijn kader, gewoon en bekwaam om om te gaan met afdeelingen op oorlogssterkte, terwijl nu niets anders worden gekweekt dan lieden, die bekend zijn met detail-dienst, die nimmer optraden of handelden in verband met nevenafdeelingen en dan ook elk idee van gezamenlijk handelen missen.

Ja, 't gaat zoover dat eene gewone exercitie uit de compagniesschool of eene oefening in het verspreide gevecht met eene eenigszins groote afdeeling, bijv. eene compagnie op halve oorlogssterkte, eene moeitevolle taak is, omdat zoowel officieren als onderofficieren nimmer iets voor zich zien, dat die sterkte nabij komt.

Lijntjes, lijntjes en nog eens lijntjes! Ik heb zien tirailleeren met lijntjes.

De officier, het kader der infanterie moeten, willen zij in den strijd flink en zonder aarzelen optreden, de gewoonte hebben met afdeelingen om te gaan van oorlogssterkte of daaromtrent.

De officier, het kader, die altijd en immer omgaan met kleine onbeduidende afdeelingen, zooals in ons leger het geval is, die dus den tijd hebben om alle kleinigheden te zien, worden peuteraars, kleinigheidsmenschen, en zullen, op een gegeven moment, het grootere over het hoofd zien; dit is den mensch eigen.

Komt een officier, in die school opgevoed, later in hoogere betrekking, dan is hij zoo gewoon aan kleinigheden, dat hij de hoofdzaak, de aanvoering der troepen vergeet.

Is daarentegen de afdeeling op oorlogssterkte, dan heeft ieder aanvoerder, klein of groot, de handen vol met de leiding, er moet dan gedacht en gehandeld worden, de hersens zijn ingespannen met de hoofdzaak, aanvoering, en aan details van ondergeschikt belang wordt niet gedacht.

De officier, het kader gekweekt in deze school, zal leeren handelen en in hooger rang opklimmende, flink en gemakkelijk weten op te treden.

Is het in elk vak waar, qu'à force de forger on devient forgeron, in geen vak is dit zekerder dan in het militaire; en natuurlijk. Overal elders heeft men den tijd tot nadenken omtrent hetgeen te doen is, overal elders is de geest slechts in beslag genomen door de zaak, welke men onderhanden heeft.

Maar in het militaire vak heeft men geen tijd om zich te bedenken, het bevel is gegeven, het moet onmiddellijk worden uitgevoerd, en is men dan in het gevecht, vliegen de kogels om de ooren, ziet men rechts en links de kameraden vallen, dan is de geest niet meer geheel vrij en men moet

zeer doorkneed zijn in het vak om dan, bij wijze van gewoonte, nog datgene uit te voeren, wat geëischt wordt.

Zeker, er zijn er die rustig blijven denken, ook zelfs onder een kogelregen, maar dat zijn helden; en helden zijn schaarsch. Dezulken zijn voor chef in de wieg gelegd.

Een ieder, die nagedacht heeft over 's menschen inborst, zal mij moeten gelijk geven in het bovenstaande.

Het militaire vak is een vak van routine, dit is aan geen twijfel onderhevig en niets is meer waar dan het Fransche gezegde: Sans le métier point d'officier.

De beste professor in de tactiek, die nooit in aanraking kwam met troepen, zal het afleggen tegen een geroutineerden troupiër.

Wat te zeggen van een smid, die, omdat ijzer en steenkool zoo duur zijn, zich oefent met rood gekleurde stopverf en daarvan twee stukken met een houten hamer op een houten aanbeeld aan elkaar welt?

Wat te zeggen van een schoen- of kleermaker, die, om handig werkman te worden, kleeding maakt voor poppen?

Wat te zeggen van den athleet, die om zijne krachten te onderhouden, nagemaakte houten gewichten optilt?

Wat te zeggen van den zeeman, die, om gewoon te blijven aan de beweging van het schip, zich dagelijks eenige uren oefent in een schommelstoel?

Waarom zou men den ruitser niet leeren rijden op een houten paard?

Waarom zou men den officier der marine de noodige kennis tot het besturen en commandeeren van een oorlogsbodem niet doen aanleeren op een of andere passagiersboot op de Maas?

Alles veel goedkooper dan de werkelijke oefeningen.

»Te dom om alleen te staan!» zegt ge zeker.

Maar lijntjes dan?

Dat oefenen met troepen, die er niet zijn, geeft aanleiding tot de dwaaste dingen. 't Is historisch, dat een regimentscommandant bij het doen eener inspectie aan een soldaat de vraag deed — wijzende op den tamboer: en waartoe dient deze man? — En het antwoord luidde: die is de reserve! De explicatie was deze: daar men bij compagnieën van 15 à 20 man bij de beoefening van het verspreide gevecht geen werkelijke reserve kon afzonderen, gebruikte de compagniescommandant in den regel den tamboer, die toch niet mede ging in de linie, als reserve.

Zonder troepen wordt het metier niet geleerd, et sans le métier point d'officier, — ik herhaal het.

Alleen door te smeden wordt de smid smid, door te varen op zee de zeeman zeeman, door te oefenen met troepen de militair militair.

Doen, doen en nog eens doen, moet de leus zijn; dezelfde zaak moet daarbij altijd gedaan worden op dezelfde wijze, zóó dat aanvoerder en troepen haar droomen kunnen, zóó dat de aanvoerder onder een regen van projectielen

en in levensgevaar, zonder nadenken en als het ware in halucinatie het bevel geeft, passende voor de omstandigheden. Moet hij nadenken, dan komt hij te laat.

In een leger als het Nederlandsche, waarbij de infanterist zoo kort dient, en dank zij de tegenwoordige bestuursmaatregelen, spoedig nog korter dienen zal, doet het er niets toe of de compagniescommandant of wel de adjudant met de opleiding der recruten is belast.

In legers met langen dienstdienst is dat wat anders; daar leert het kader den man en de mannen het kader kennen, daar ontstaat onderling vertrouwen door de wijze van opvoeding.

Maar bij ons ontstaat dit vertrouwen niet, omdat de man zijn aanvoerder in dien korten tijd niet kan leeren kennen, en omgekeerd de meerdere den man evenmin. Tegen dat de soldaat half klaar is, gaat hij met groot of langdurig verlof en ziet zijne officieren en onderofficieren of over eenige jaren of over eenige maanden weerom, zoo hij ten minste niet naar een ander regiment verhuisde in dien tusschentijd, omdat hij zich met der woon in eene andere gemeente gaat vestigen.

Onderling vertrouwen bestaat tusschen den meerdere en den mindere in ons leger niet en zal nooit bestaan, zoolang onze militaire inrichting blijft zooals ze is.

Maar er bestaat zelfs geen zelfvertrouwen bij het kader; en hoe zou dat kunnen bestaan? Sedert 1870 heeft nooit een officier een troep soldaten gezien, laat staan aangevoerd, die hem in de gelegenheid stelde te voelen, te ondervinden wat hij kon en vooral wat zulk een troep kon. Gebrek aan ondervinding, gebrek aan »Gewandheit" om een Duitsch woord te bezigen, is de groote kwaal in ons leger, maar vooral bij de infanterie, die in sterkteverhouding tusschen vredes- en oorlogsvoet het slechtst bedeed is.

Omdat het, gelet op den korten dienstdienst der infanterie, onverschillig is, wie aan de recruten de eerste opleiding geeft, stel ik mij voor dat eene regeling als de hieronder medegedeelde de beste oplossing der quaestie geeft.

De militie komt onder de wapens tegen half Maart; dit onder de wapens komen wordt zóó geregeld, dat alle dienstplichtigen door het geheele rijk op denzelfden dag bij hunne korpsen aankomen.

De dienstplichtigen worden bij de infanterie per regiment ingedeeld bij een en hetzelfde bataljon, om daarbij te worden gekleed en geoefend; administratief worden zij verdeeld over de twintig compagnieën, zij zijn echter bij het oefeningsbataljon (1) in onderhoud.

Dit bataljon moet, wat betreft kader, officieren en minderen, gebracht worden op voorgeschreven vredesformatie; het kader doet geen wacht, geen corvée, geen dienst buiten het bataljon; het mag onder geen voorwendsel onttrokken worden aan de oefeningen. Alleen die diensten in het bataljon, welke het

(1) Dit oefeningsbataljon wordt in het vervolg korthedshalve steeds door »bataljon" aangeduid.

Reglement op den Inwendigen dienst voorschrijft, worden door dit kader verricht.

Vóór de opkomst der militie wordt het kader van het bataljon gedurende eenigen tijd — stel eene maand — door de compagniescommandanten meer speciaal onderwezen in al datgene, wat bij de recrutenopleiding hoofdzakelijk te pas komt.

Vooraf wordt er door de compagniescommandanten op aangedrongen, dat officieren en minder kader hunne reglementen en voorschriften (1) zoo letterlijk mogelijk kennen, opdat alles wat wordt verricht, steeds door elken onderwijzer *op dezelfde wijze* wordt behandeld.

Alleen nauwkeurige kennis der reglementen leidt er toe om het onderwijs te geven met vastheid, met aplomb; deze kennis geeft den onderwijzer vertrouwen in zichzelf en werkt imponeerend op den leerling; zij is oorzaak dat, wanneer een leerling, bij toeval, eens een anderen onderwijzer heeft, hij toch altijd datgene, wat hem geleerd wordt, op dezelfde wijze ziet behandelen.

Hoe meer letterlijk de reglementen worden gekend, hoe beter.

In vroegere jaren was reglementenkennis hoofdzaak; men moest die kunnen opzeggen zóó als ze in het boekje stonden; verstaan was bijzaak, dat was een fout.

Nu is het anders geworden; het letterlijk kennen der reglementen wordt niet meer geëischt, verstaan is hoofdzaak; 't is voldoende, zoo men den inhoud met eigen woorden kan teruggeven. Nu is de fout nog grooter; want nu kent schier niemand de reglementen nauwkeurig, 't juist kennen is bijzaak en diensvolgens is de toepassing niet altijd volkomen gelijk, niet alleen door verschillende onderwijzers, maar zelfs door denzelfden onderwijzer.

Nu moge de bedoeling anders zijn en de kennis der reglementen, al is het dan niet woordelijk, toch wel degelijk geëischt worden, dit belet niet dat de toestand is zóóals hierboven is gezegd.

Wanneer men van twee kwaden het minste moet kiezen, geef ik voor mij de voorkeur aan het kwaad: letterlijk kennen der reglementen, zelfs al ontstaat daardoor papagaaiwerk. Hij, die verstaat wat hij geleerd heeft, is er dan beter aan toe dan bij de tegenwoordige halfkennis, en hij, die niet verstaat wat hij leest, is ten minste zoover gevorderd, dat hij maar behoeft uit te voeren, wat hij zichzelf in gedachte kan voordreunen.

Mais revenons à nos moutons.

De militie wordt dus ingedeeld bij een bataljon en de opleiding gegeven in handen van den compagniescommandant.

(1) In het leger bestaan reglementen en voorschriften; welke de finesse is, die deze twee soorten van voorschriften met verschillende naam deed bestempelen, heb ik nooit te weten kunnen komen.

Vóórdat de opleiding een aanvang neemt, geeft de compagniescommandant aan zijn bataljonscommandant eene schriftelijk programma, waarin gemeld wordt, de wijze waarop hij, compagniescommandant, voornemens is de oefening te regelen.

Tenzij deze opgave strijdig is met eene logische opleiding, maakt de bataljonscommandant daarin geen verandering.

't Spreekt vanzelf dat de bataljonscommandant, naar aanleiding dezer opgaven, besprekingen zal moeten houden met zijne compagniescommandanten, maar die besprekingen mogen er nimmer toe leiden, om de compagniescommandanten te noodzaken van hun stelsel af te wijken en dat van den bataljonscommandant daarvoor in de plaats te stellen.

De compagniescommandant is hoofd van het onderwijs in zijne compagnie en moet geheel en al verantwoordelijk blijven voor de uitkomsten, door zijn stelsel verkregen. Zijne verdere bevordering hangt, voor een groot deel, van zijne gevolgde opvoedingsmethode af. Het is bo-endien den mensch eigen, om datgene, wat hij zelf ter uitvoering voorstelde, beter te doen dan datgene, hetwelk hem, tegen zijne opinie, wordt opgedrongen; en naar alle waarschijnlijkheid zal dus de compagniescommandant met meer lust het onderwijs zijner compagnie leiden en betere uitkomsten verkrijgen, zelfs met een eenigszins minder goed program, dan wanneer hij het misschien betere, maar opgedrongen program van den bataljonscommandant moet opvolgen. Ook kan hij, bij zoodanig opgedrongen program, niet verantwoordelijk worden gesteld voor de leiding en uitkomsten der oefeningen.

De bataljonscommandant zendt de programma's aan den regimentscommandant, voorzien van zijne bemerkingsen. De regimentscommandant brengt in deze programma's geen verandering.

De compagnie is geheel ter beschikking van den compagniescommandant gedurende \pm 10 weken; na dien tijd moet de soldaat geschikt zijn om op te treden in het bataljon.

De eerste zes weken dienen meer bepaald tot onderwijs van detail-oefeningen — Recrutenschool enz. — de vier volgende tot oefeningen met de geheele compagnie, Compagnieschool enz.

Op den 1sten Mei gaan de bataljons der verschillende regimenten naar het kamp, bij voorkeur naar een en dezelfde legerplaats.

Vermoedelijk is de legerplaats bij Zeist ruim genoeg om te dienen voor de oefeningen dier bataljons en voor die welke ik verder in dit schrijven op het oog heb.

De bataljons derzelfde divisie worden drie aan drie gevormd tot een oefeningsregiment (1), onder een der regimentscommandanten, behoorende tot die divisie.

Deze aangewezen regimentscommandanten komen op den 1sten Mei in de

(1) Door *regiment* wordt in het vervolg steeds het oefeningsregiment verstaan, tenzij anders wordt opgegeven.

legerplaats aan. Zij zijn belast met het „toezicht” op de oefeningen. De oudste in rang treedt als commandant der legerplaats op, tot tijd en wijle de divisiecommandant aldaar zal zijn aangekomen. Hij regelt de zaken van algemeenen aard en verdeelt de oefeningsterreinen voor de verschillende bataljons.

Met hun onderhebbend korps hebben zij, de zaken het personeel betreffende uitgezonderd, gedurende den tijd, welken zij in de legerplaats doorbrengen, niets te maken. De oudste hoofdofficier van dat korps neemt den dienst van korpscommandant daarbij waar; hij begeeft zich c. q. gedurende dien tijd naar de standplaats van den staf van het korps.

De regimentscommandant neemt van zijn korps als adjudant mede naar de legerplaats een kapitein of luitenant te zijner keuze. Voor dezen officier wordt een troepenpaard in de legerplaats gedetacheerd.

Gedurende de maand Juni is het bataljon geheel ter beschikking van den bataljonscommandant, die dit oefent in alles wat het noodig heeft, zoowel om zelfstandig te kunnen optreden als om op te treden met andere troepen.

Hij zendt vóór 1 Juni een programma van de te houden oefeningen aan den regimentscommandant (van het oefeningsregiment). Alles wat omtrent het programma is gezegd bij de oefeningen der compagnie is ook hier van toepassing. De regimentscommandant zendt dit programma aan den divisiecommandant.

Op den 1sten Juli gaan de bataljons over onder de onmiddellijke leiding van den regimentscommandant.

Vóór 1 Juli zendt deze een programma der te houden oefeningen aan den divisiecommandant.

De divisiecommandant zendt dit programma, dat onveranderd wordt uitgevoerd, aan den inspecteur der infanterie.

Gedurende de maand Juli wordt het regiment geoefend in datgene, wat op den eigenlijken infanteriedienst betrekking heeft, niet in verband handelende met andere wapens.

Op den 1sten Augustus treedt een der divisiecommandanten als commandant der vereenigde troepen in de legerplaats op.

Zijn deze troepen samengetrokken in meer dan eene legerplaats, dan wordt voor elk dezer die divisiecommandant aangewezen, van wiens divisie het meerendeel der bataljons aldaar is gelegerd.

Op dienzelfden datum komen in de legerplaats:

De staf van den divisiecommandant.

Een regiment huzaren.

Een regiment veldartillerie zonder treincompagnie.

Een sectie rijdende artillerie.

Een veldcompagnie genietroepen.

Al deze troepen op oorlogssterkte; zoo deze sterkte slechts te verkrijgen is door detacheering van andere korpsen, dan moet deze plaats hebben.

Wordt er meer dan eene legerplaats betrokken, dan heeft de bedeeeling aan cavalerie, artillerie en genie naar evenredigheid plaats.

Hierboven heb ik verzuimd te zeggen, dat de infanterie alle voertuigen, in oorlogstijd voor haar aangewezen, medeneemt naar de legerplaats en dat met 1 Juli de noodige treinpaarden met geleiders naar de legerplaats moeten worden gedirigeerd ter bespanning dier voertuigen.

Het medenemen der treinen dient om de verschillende commandanten er aan te wennen, met deze rekening te houden. De treinen moeten bij elke oefening worden meegenomen.

De divisiecommandant zendt vóór 1 Augustus aan den inspecteur der infanterie, cavalerie en genie en aan den commandant der bereden artillerie een programma der te houden oefeningen.

De inspecteur der infanterie zendt hiervan een afschrift aan den Minister van Oorlog.

Het programma wordt *onveranderd* gevolgd.

De eerste vijftien dagen van Augustus dienen, om de kolonels, hoog in de ranglijst staande luitenant-kolonels en kapiteins van alle wapenkorpsen, in de gelegenheid te stellen zich te oefenen in het aanvoeren van troepenafdeelingen, bestaande uit drie wapens.

De tweede vijftien dagen van Augustus dienen tot oefeningen van grootere afdeelingen tegenover elkaar. Hierbij treden de kolonels op als partijcommandanten.

Ook de divisiecommandant zelf neemt de leiding der geheele divisie enkele malen op zich. De garnizoenen in de nabijheid der legerplaats nemen aan deze oefeningen deel en worden gedurende de tweede helft van Augustus gesteld onder de bevelen van den divisiecommandant in de legerplaats.

De miliciens, die voor herhalingsoefeningen onder de wapens komen, moeten op 1 Augustus bij de korpsen present zijn. Zij, die behooren tot het oefeningsbataljon, worden niet gezonden naar de legerplaats, maar bij dat bataljon van het regiment ingedeeld, hetwelk een volgend jaar als oefeningsbataljon zal worden aangewezen.

Van af den 10den Augustus worden in de nabijheid der garnizoenen manoeuvres gehouden, in den geest, zooals dit tot nu toe plaats had, met dit verschil dat de oudste der troepenofficieren, aanwezig in een garnizoen, al de troepen in dat garnizoen van en met 10 Augustus onder zijne bevelen heeft, dat hij de manoeuvres regelt, terwijl hij vóór 10 Augustus een programma dier manoeuvres inzendt aan den commandant der divisie, onder wiens bevel de infanterie ressorteert, welke aan de oefening deelneemt.

Deze divisiecommandant zendt afschrift van dat programma, voorzien van zijne bemerkingsen, aan de inspecteurs der wapens, c. q. aan den commandant der bereden artillerie, wier ondergestelde troepen in de oefeningen betrokken zijn.

De divisiecommandant, niet naar eene legerplaats gecommandeerd zijnde,

houdt het »toezicht» op deze oefeningen. Is de divisiecommandant in eene legerplaats, dan treedt in zijne plaats tot het houden van bedoeld toezicht de afdeelingcommandant op, in wiens afdeeling de troepen gelegerd zijn.

Alle voorbereidende maatregelen tot het betrekken der legerplaats worden genomen door den intendant der divisie, van welke de commandant in die legerplaats, gedurende de maand Augustus, zal optreden.

De divisiecommandant vn. wijst de detachementen aan, bestemd om de legerplaats in orde te brengen. Deze detachementen worden genomen uit die troepen, welke niet tot het oefeningsbataljon behooren. Om het kamp af te breken wijst hij detachementen aan uit de kampeerende afdeelingen.

Tijdens de maand Augustus houden de inspecteurs bij voorkeur hunne inspectiën, daarbij zorgende den gang der oefeningen niet te storen.

Op den 1sten September wordt het kamp opgebroken. Op den 5den September gaan de miliciens, die daartoe recht hebben, met groot verlof. De ruimte van 1 tot 5 September wordt genomen, om den soldaat in de gelegenheid te stellen zijne uitrusting en wapens zindelijk in de magazijnen in te kunnen leveren en den compagnieën den noodigen tijd te geven, om de administratieve werkzaamheden, vereischt bij het met verlof zenden, te kunnen verrichten.

Op den 5den September wordt ook het oefeningsbataljon ontbonden en gaat het personeel naar zijne respectieve compagnieën.

Wordt de oefening van het leger op deze wijze geregeld, dan zal binnen vijf jaren geheel het kader der infanterie de handigheid hebben verkregen om om te gaan met afdeelingen op oorlogsterkte, zullen de andere wapens bijna alle tweemaal zijn opgetreden in verband met infanterie, terwijl de hooger geplaatste officieren troepen zullen hebben aangevoerd in zoodanige formatie, als de oorlog hun die ter aanvoering zal in de hand geven; dan zal de soldaat der infanterie, gedurende de vier maanden verblijf in het kamp, aan krijgsmansdeugd en discipline meer hebben geleerd dan gedurende een geheel jaar verblijf in het garnizoen, zal hij zijn gehard tegen vermoeienissen en ontberingen, zal hij gedurende geruimen tijd onttrokken zijn geweest aan *het spook* van vele anti-militaristen, de verleiding, welke het garnizoensleven aanbiedt.

Maar nu de kosten.

Voor eens is eene uitgaaf noodig van \pm f70.000 tot het daarstellen van 9 SENKING-fornuizen voor 9 bataljons infanterie en 2 fornuizen voor resp. 1 regiment huzaren en 1 regiment bereden artillerie. Ieder dier fornuizen moet gelegenheid geven om te koken voor ongeveer 1000 man, dus nagenoeg overeenkomen met dat in de infanteriekazerne Damlust te Utrecht.

Waarom die fornuizen noodig zijn, zal later blijken.

De tijdruimte, door elk onderdeel in de legerplaats doorgebracht, is als volgt:

de generaal met zijn staf.	31	dagen,
de infanterie.	123	»
de cavalerie.	31	»
de bereden artillerie.	31	»
de genietroepen.	31	»

Voor al deze troepen is noodig aan kampmaterieel:

Benaming der troepen.	Tenten met toebehooren					IJzeren kribben.	Bedakens.	Stroo- en kussen- zakken.	Wollen dekens.	Veldstoeltjes.	Wateremmers.	Hakmessen.	Distributie-zakken.	Ophelderingen.
	Generaal.	Hoofd- officieren.	Officieren.	16 mans.	8 mans.									
Staf en infanterie. . .	1	14	205	790	100	201	1250	210	24400	225	1050	925	200	(1) En administratief personeel.
Marechaussee enz. (1)		1	2	20	5	3	18	3	50	3	3		4	
Cavalerie.		3	32	63	10	36	144	30	36	39	127	10	13	
Veldartillerie. . . .		3	37	80	8	40	160	40	40	43	135	12	18	
Rijdende artillerie. .			1	4		1	4	1	1	1	5		2	
Genietroepen. . . .			3	24	1	3	16	3	3	3	23		4	
Totaal.	1	21	280	981	124	284	1592	293	24530	314	1368	947	243	

I. Voorstellende een gewicht van:

Benaming der voorwerpen.	Aantal voor- werpen.	Gewicht.		Ophelderingen.
		Per een- heid KG.	Geheel.	
Generaalstent compleet. .	1	277,00	277,00	(1) Onder dit totaal 152467,11 KG. bevindt zich ruim 20.000 KG. aan materieel voor de bereden wapens. (2) Per spoorwegwaggon wordt geladen 5000 KG.; het transport van Woerden, hoofdmagazijn, tot station Soesterberg kost per waggon, heen en terug, f 9,90, dus voor 20.000 KG. of 4 waggons f 39,60.
Hoofdofficiers » . . .	21	198,00	4198,00	
Officieren » . . .	280	48,00	13440,00	
16 mans » . . .	981	58,00	56898,00	
8 » » . . .	124	30,00	3720,00	
IJzeren kribben.	284	70,00	19880,00	
Bedakens.	1592	0,61 ^s	979,08	
Stroo- en kussenzakken .	293	1,71	501,03	
Wollendekens.	24530	1,95	47833,50	
Veldstoeltjes.	315	2,50	787,50	
Wateremmers.	1368	2,00	2736,00	
Hakmessen.	974	1,00	974,00	
Distributie-zakken	243	1,00	243,00	
Totaal.			152467,11 (1)	

II. Voor dit transport zijn noodig, zoo het per spoor moet plaats hebben, $152467,00 : 5000 = 31$ waggons, ladende iedere waggon 5000 KG. Het transport van Woerden, hoofdmagazijn, tot station Soesterberg, heen en terug, bedraagt $f 9,90$ per waggon; het geheele vervoer kost alzoo $f 9,90 \times 31 = f 286,90$. Kan het transport geschieden met voertuigen van den artillerie-transporttrein van het regiment veldartillerie te Utrecht, dan kost dit niets. In elk geval moet het materieel door dien trein worden vervoerd van station Soesterberg tot in de legerplaats bij Zeist.

De gemiddelde kosten van vervoer van het personeel heen en terug van verschillende garnizoenen tot station Soesterberg bedragen, voor de infanterie:

per officier	f 6,18,
» mindere	» 3,08,
» paard	» 5,00,
» waggon beladen met vier tweeradige voertuigen	» 18,10.

Voor de bereden wapens, waarbij wordt aangenomen dat zij op ± 30 KM. afstand van de legerplaats bij Zeist uitstijgen en dien afstand marcheeren:

per officier	f 3,30,
» mindere	» 1,66,
» waggon lading paarden	» 19,70,
» » beladen met vier tweeradige voertuigen of twee vierradige	f 10,12 of » 14,20.

III. Het geheele transport van personeel bedraagt dus:

Benaming der troepen.	Sterkte.	Gemiddelde vracht.		Ophelderingen.	
		Per eenheid.	Geheel.		
Infanterie	officieren	199	6,18	1229,82	(1) Vier op een wagen (2) Vier en twee op een wagen. (3) Twee op een wagen (4) Zes in een wagen.
	minderen	10000	3,08	30800,00	
	paarden	289	5,00	1445,00	
	voertuigen (1).	75	18,10	343,90	
Cavalerie.	officieren	36	3,30	128,80	De Genietroepen marcheeren van Utrecht naar de legerplaats.
	minderen	675	1,66	1120,50	
	paarden (4)	706	19,70	2954,00	
	voertuigen (2)	8	10,12	20,24	
Bereden artillerie.	officieren	41	3,30	135,30	
	minderen	1008	1,66	1673,28	
	paarden (4)	880	19,70	2889,30	
	voertuigen (3)	106	19,20	752,60	
Totaal				43492,74	

IV. De officieren en gehuwde minderen genieten de gewone kamp-toelagen, bedragende :

Rangen en graden.			Toelagen.		Ophelderingen.
			Per dag.	Geheel.	
Generaal-majoor.	1	31	10,00	310,00	(¹) Hieronder een hoofd-officier der intendance.
Hoofdofficieren (¹).	13	123	2,50	3997,50	(²) Hieronder een hoofd-officier chef van den staf van den divisiecommandant.
» (²) (⁴).	9	31	2,50	697,50	(³) Dit getal is niet met juistheid op te geven.
Officieren.	190	123	1,75	23397,50	(⁴) Bereden wapens.
» (⁴).	72	31	1,75	3206,00	
Adjutant-onderofficieren.	18	123	0,50	1107,00	
» (³) (⁴).	12	31	0,50	186,00	
Minderen (²).	72	123	0,37	3276,12	
» (³) (⁴).	22	31	0,37	252,34	
Totaal.				36429,96	

De officieren voorzien in hunne voeding op de wijze, zooals zulks vroeger plaats had in de kampen, welke bij Millingen werden betrokken, namelijk door uitbesteding aan een tafelhouders, die zoowel voor de consumptie als voor de lokalen zorgt. Is het bestuur van oordeel om de voorgestelde kampen te bestendigen, dan verdient het aanbeveling, om ten behoeve der officieren en ook der minderen cantine-loodsen te doen bouwen; door daaraan jaarlijks eene zekere som te besteden, worden de kosten op het budget niet te hoog.

De troepen worden gevoed uit de slachterijen, bakkerijen en voedingsmagazijnen in de nabijheid; voor die voedingsmiddelen, welke niet uit bedoelde inrichtingen kunnen worden verstrekt, worden in de aannemingsvoorwaarden voor de bedoelde garnizoenen, op de gewone aannemingstijperken, bepalingen gesteld, opdat die levensmiddelen, later aanbesteed wordende en dus op ongunstige tijdstippen, voor de legerplaats niet duurder zijn dan voor het garnizoen.

De levensmiddelen worden door middel van den artillerie-transporttrein naar de legerplaats vervoerd.

Tot nu toe wordt door ieder ongehuwd onderofficier of soldaat, die kampeert, per dag eene toelage genoten van 12 centen, als eene vergoeding voor de duurte der levensmiddelen, buiten het garnizoen genoten; de adjudanten-onderofficieren uitgezonderd, die 25 centen bekomen, doch de meesten dezer onderofficieren zijn gehuwd (zie hierboven IV).

Deze 12 centen worden hoofdzakelijk besteed aan de massa brandstof, welke noodig is om in eene veldkeuken het eten te bereiden.

De veldkeuken verslindt voor 200 man gedurende 5 dagen voor 24 gulden brandstof; dat is voor een bataljon van 1000 man *f* 120,00.

Het SENKING-fornuis eischt in dien zelfden tijd voor gelijk aantal manschappen. » 3,36.

Voordeelig verschil *f* 116,64.

Dus voor 9 bataljons per 5 dagen $116,64 \times 9 = 1049,76$.

Dat is voor 123 dagen of $\pm 25 \times 5$ dagen = $\pm f$ 26244,00 of $\frac{1}{3}$ der aanlegkosten, in den tijd, welke de infanterie in het kamp is.

De opgaven omtrent de SENKING-fornuizen berusten op eene zevenjarige ondervinding, opgedaan te Utrecht in de infanteriekazerne Damlust, alwaar zich zoodanig fornuis bevindt, waarin, bij elke troepensterkte, niet meer werd verstookt dan voor *f* 3,36 per vijf dagen. In die zeven jaren varieerde daar de sterkte van die van een gewoon bataljon, \pm 200 man, tot 900 man ruim. De opgaven omtrent de veldkeukens berusten op de ondervinding daaromtrent opgedaan in het kamp bij Zeist in 1890, toen daar succesievelijk eenige bataljons werden vereenigd, om in het schieten te worden geoefend, en in het kamp van Rijen in 1892, toen daar het 2de regiment infanterie gelegerd was.

In het kamp van 1890 bedroeg de deeling, en hieronder waren begrepen 12 cent toelage per dag en per man, gemiddeld 60 cent; in het kamp bij Rijen in 1892 bedroeg de deeling gemiddeld 18 cent per man; de toelage kwam dus niet in handen van den soldaat als eene tegemoetkoming in de meerdere behoeften, een gevolg van meerdere vermoeienissen, in het kamp; zij heeft dus geen reden van bestaan meer, zoodra het leven in het kamp, de menage, niet duurder is dan in het garnizoen; en zooals uit het bovenstaande blijkt is de menage, met levering der levensbehoefden uit het garnizoen en met gebruik van SENKING-fornuizen, even duur.

Voor ligstroo is de uitgave als hieronder wordt vermeld, stellende de 1000 KG. stroo op *f* 35, 'tgeen wel een maximum mag worden genoemd.

V.

Benaming der troepen.	Sterkte.	Hoeveelheid stroo.			Prijs.	Ophelderingen.	
		Per hoofd.	Per korps.	Bijvulling à 2,5 KG.			Totaal
Officieren. . . .	283	15,00	4275,00		4275,00	149,62	Elke 15 dagen heeft eene bijvulling plaats, dus voor de infanterie 15 bijvullingen, voor de overige wapens 1 bijvulling.
Infanterie. . . .	10000	7,50	75000,00	375000,00	430000,00	15750,00	
Bereden wapens.	1783	»	13372,50	2674,50	16047,00	561,64	
Genietroepen. . .	166	»	1245,00	415,00	1660,00	58,10	
Totaal			93892,50	378089,50	471982,00	16519,36	

VI. Het water in de bestaande putten is, uit een hygiënisch oogpunt, niet onvoorwaardelijk aan te bevelen tot bereiding van het eten en om te drinken; er bestaat om die reden reeds eene verbinding met de leiding der Maatschappij, welke Utrecht van water voorziet; voor het waterverbruik zal ik eene som stellen van *f* 1000; of deze juist is, zal later moeten blijken.

Daar de maand Augustus warme nachten heeft en het seizoen, althans vóór den 15den, meestal zeer weinig regenachtige en gure dagen geeft, heb ik gemeend dat er wel geen bezwaren tegen zullen bestaan, om de paarden der bereiden wapens gedurende de 31 dagen, welke de oefening voor deze duurt, te laten bivakeeren. Bij ongunstig weer kunnen zij worden ingekwartierd in de omliggende gemeenten, met het noodige personeel ter verzorging. Stellende de dagen van ongunstig weer op ongeveer een vierde, dat is *zeven* dagen, en per 4 paarden een stalwacht, dan zijn de kosten als volgt:

VII.

Benaming der troepen.	Sterkte.	Bedrag.			Ophelderingen.
		Per hoofd.	Per dag.	Geheel.	
Officieren ⁽¹⁾	4	1,00	4,00	28,00	⁽¹⁾ Behouden hunne kamptoelagen. ⁽²⁾ Alleen de kosten voor het rijk worden in rekening gebracht.
Onderofficieren ⁽²⁾	8	0,70	5,60	39,20	
Minderen ⁽²⁾	397	0,50	198,50	1389,50	
Paarden.	1586	0,10	158,60	1110,20	
Totaal.			366,70	2566,90	

Is het echter een vereichte dat de paarden gedurende den geheelen oefeningstijd worden ingekwartierd, dan is het zaak de bereiden wapens geheel onder dak te brengen.

De kosten van inkwartiering moeten dan echter worden verminderd met het bedrag der kamptoelagen voor de officieren en de gehuwde minderen, de kosten voor transport van kampmaterieel voor de bereiden wapens, het bedrag voor ligstroot voor idem.

De kosten voor inkwartiering zijn dan:

VIII.

Benaming der troepen.	Sterkte.	Bedrag.		Ophelderingen.
		Per hoofd en per dag.	In 21 dagen.	
Hoofdofficieren.	8	1,50	372,00	
Officieren.	72	1,00	2232,00	
Onderofficieren	123	0,70	2669,10	
Minderen.	1560	0,50	24180,00	
Paarden.	1586	0,10	4916,60	
Totaal.			34369,70	

Van dit bedrag gaat af:	<i>f</i> 34369,70
Transportkosten voor materieel, I, bladz. 285,	<i>f</i> 39,60
Kamptoeelagen voor hoofdoffic., IV, bladz. 287, <i>f</i> 618,00	
» » officieren. » 3206,00	
» » adjudant-onderofficieren . » 186,00	
» » minderen. » 252,00	
	<i>f</i> 4262,00
Ligstroom, V, bladz. 288, » 561,64	
	<i>f</i> 4863,24
Rest	<i>f</i> 29506,46

De geheele kosten der voorgestelde oefeningswijze zijn dus:

a. Voor het geval alle troepen en paarden kampeeren en bivakeeren.

Uitgaven voor eens 11 SENKING-fornuizen *f* 70.000; verder:

I, bladz. 285 en II, bladz. 286.	<i>f</i> 286,90
III, » 286. »	43492,74
IV, » 287. »	36429,96
V, » 288. »	16519,36
Totaal.	<i>f</i> 96728,96

b. Moet de cavalerie en bereden artillerie de paarden met toezicht voor zeven dagen inkwartieren, dan wordt de gestelde

som onder a hierboven.	<i>f</i> 6728,96
Verhoogd met het bedrag van VII, bladz. 289, »	2566,90
	<i>f</i> 99295,86

c. Moeten de bereiden wapens geheel worden ingekwartierd, dan wordt de gestelde som onder a bladz. 290.	f	96728,96
Verhoogd met het bedrag van VIII, bladz. 290	»	29506,46
	f	126235,42
Op het budget voor 1894 is uitgetrokken voor manoeuvres	»	100000,00
Voor geval c, het nadeeligste, wordt dus meer geëischt.	f	26235,42
Voor geval b daarentegen nog minder.	»	794,14
En voor geval a ontstaat een overschot van.	»	3271,04

Maar zelfs voor het ongunstigste geval c weegt het groote nut, dat de voorgestelde oefeningen zullen afwerpen, ruimschoots op tegen de meerdere uitgaven.

De berekeningen zijn alle gemaakt met het oog op een kamp bij Zeist; daar is ruimte genoeg en is het omgelegen oefeningsterrein zeer geschikt voor infanterie-oefeningen. Door, evenals bij andere groote manoeuvres, toestemming te vragen aan de bezitters der omliggende gronden, welke veelal niets dan heide zijn, om deze te mogen betreden, zal een bijna onmetelijk oefeningsveld worden verkregen.

Als de legerplaats bij Zeist van 1 Mei tot 31 Augustus wordt ingenomen door de troepen hierboven gemeld, moet verwacht worden dat er eene klacht zal opgaan uit het korps genietroepen, omdat dit zijn oefeningsterrein zal moeten missen.

Is echter de legerplaats bij Zeist ruim genoeg tot opneming der negen bataljons met toegevoegde wapens, dan blijven voor het korps genietroepen, als oefeningsplaatsen over de legerplaatsen bij Laren of bij Rijen. Maar zelfs al was dit niet het geval en al moest het korps genietroepen het kamp bij Zeist betrekken van 1—30 September, eene trouwens nog vrij gunstige maand, wat betreft de weersgesteldheid, dan nog moet de oefening door mij opgegeven voorgaan, omdat het voor het leger beter is dat dit in zijn geheel geoefend zij en de genietroepen misschien iet of wat minder bekwaam zijn dan thans, dan wel dat die troepen volmaakt zijn en de rest van het leger ongeoeffend, zocals thans min of meer het geval is.

M.

VOLKENRECHT EN OORLOGSGEBRUIKEN.

Ce qu'on appelle le droit international rentre-t-il dans le domaine du droit proprement dit? Question de mots, question importante toutefois, puisqu'on n'atteint les notions que par l'intermédiaire des noms.

BROCHER DE LA FLÉCHÈRE: »Droit et Morale.»

Inleiding.

Van een geregeld verkeer der volken was noch in de oudheid noch in de middeleeuwen sprake.

De Israëlieten beschouwden zich als het in het bijzonder door de Godheid uitverkoren volk; godsdienstige verdraagzaamheid was hun te eenenmale vreemd, in den oorlog was het verdelgen van den vijand hun doel: de wetten van MOZES verboden den omgang met andere volken. Trouwens, ook bij de andere volken der oudheid worden dezelfde verschijnselen aangetroffen. Zelfs de ontwikkelde Grieken kenden slechts een geregeld verkeer tusschen de Helleensche Staten (het Amphyctionenverbond), alle niet-Grieken werden door hen »barbaren" genoemd, waarmede zij geen omgang wilden hebben. De met de Grieken zoo nauw verwante Macedoniërs konden volgens de eerstgenoemden slechts als »halfbarbaren" worden beschouwd.

De Romeinen, grondleggers van de rechtswetenschap, hadden hun *jus civile*, alléén geldend voor de Romeinsche burgers (*Cives Romani*); slechts de burger was rechtspersoon (*persona*), de overwonnene was slaaf (*homo*). Met uitzondering van enkele beginselen voor het sluiten van bondgenootschappen en van gebruiken bij het verklaren van den oorlog (*jus feciale*), kenden de Romeinen geen regelen voor het verkeer met andere volken. Volgens de wetten der twaalf tafelen, ja, nog volgens het door JUSTINIANUS hervormde recht, waren alle volken, waarmede geen formeel bondgenootschap was gesloten, vijanden (*hostes*). Alleen wanneer Rome aan andere volken *eischen* te stellen had, zond het hun zijne afgezanten; werd aan die eischen binnen den gestelden termijn niet voldaan, dan ging aan het openen van de vijandelikheden van de zijde der Romeinen de plechtige afkondiging van den oorlog door een wapenheraut vooraf. Volgens de Romeinen was iedere oorlog

rechtvaardig (*legitimum bellum*), die in den vorm was verklaard geworden, nadat aan hun formeelen eisch (*rerum repetitio*) niet was voldaan geworden.

Bij de uitbreiding van Rome's macht werd het *jus civile* gaandeweg door het *jus gentium* verdrongen. Dit was echter geenszins een *jus inter gentes*, want het had geen betrekking op de niet aan Rome onderworpen volken, daar het streven der Romeinen niet gericht was op een geregeld verkeer tusschen de volken, maar op hun heerschappij over de volken.

Het christendom, dat zich na den dood van zijn Stichter snel over Europa en Azië uitbreidde, heeft ten slotte niet nagelaten op het verkeer der volken een heilzamen invloed uit te oefenen en wel in weerwil van allerlei vervolgingen, waaraan zijne leden blootstonden, en van allerlei kerkelijke dogma's, waardoor het verbasterd werd.

In de middeleeuwen werd het christendom misbruikt door de tot hoofd der christelijke kerk erkende bisschoppen van Rome, die door de Duitsche keizers werden gesteund. Het beginsel van geloofsvrijheid had nog geen wortel geschoten, het niet-belijden van den christelijken godsdienst gold voor misdaad, »ongeloovigen" werden te vuur en te zwaard vervolgd. Daarentegen waren de ridders door hun eed gebonden in den strijd bepaalde regels in acht te nemen, tengevolge waarvan de oorlogen uit den riddertijd zich aanmerkelijk van die uit de daaraan voorafgaande eeuwen onderscheidden. De krijgsgevangenen werden minder onmenschelijk behandeld dan voorheen, het gegeven woord moest worden gestand gedaan, ja, zelfs behoorde het tot de ridderzeden, dat nooit meerdere ridders te gelijker tijd tegen één vijand streden.

Het streven van de Duitsche keizers om zich de wereldlijke — en van de pausen om zich de geestelijke opperheerschappij over de volken toe te eigenen, maakte de ontwikkeling van het z. g. volkenrecht onmogelijk. Gaandeweg ontstond de strijd tusschen de beide machthebbenden, die zich oorspronkelijk geroepen achtten gezamenlijk de opperheerschappij over de volken uit te oefenen. Door het uitsterven der Hohenstaufen (1254) was aan het streven naar de opperheerschappij der Duitsche keizers een einde gemaakt; ruim twee en een halve eeuw later was het, tengevolge der kerkhervorming, ook met de geestelijke opperheerschappij der pausen gedaan. Al toonden ook de protestanten menigmaal weinig verdraagzaamheid jegens andersdenkenden te bezitten en kerkelijke dogma's hooger te stellen dan de liefde tot den naaste, die het christendom predikt, het beginsel van geloofsvrijheid won langzamerhand veld en behaalde de overwinning, zij 't ook na hevigen strijd (1648). Eerst nu kon van eene vestiging en ontwikkeling van het z. g. volkenrecht sprake zijn. Zooals bekend is, werd hiertoe door HUGO DE GROOT de grond gelegd.

DE GROOT nam in zijn bekend werk: *de jure belli ac pacis*, als bronnen van het volkenrecht aan: natuur, openbaring, gewoonten en verdragen. De beide eerstgenoemde factoren kunnen (aangenomen dat zij bronnen van

het volkenrecht zijn) uit den aard der zaak slechts de grondslagen vormen van een filosofisch recht.

Bij het inachtnemen van bepaalde gewoonten en het sluiten van verdragen wordt het gebied van de practijk betreden; de regelen van het internationaal verkeer worden in verband hiermede gerekend te behooren tot het z. g. *gewoonterecht* of tot het z. g. *conventioneele recht*. Op het verschil tusschen gewoonte- en conventioneel recht kom ik hieronder terug. Hier zij er alleen op gewezen, dat het Verdrag van Utrecht (1713), door zes staten geteekend, langen tijd het conventioneel recht van Europa vormde. Het maakte dan ook den grondslag uit van verschillende vredesverdragen (bijv. van Aken 1748; Parijs 1763; Versailles 1783 en 1786, en vele andere) (1).

Belangrijk is ook het bekende verdrag betreffende de gewapende neutraliteit, in 1780 op initiatief van Keizerin KATHARINA II gesloten tusschen Rusland, Zweden en Denemarken, welk verdrag in 1800 werd hernieuwd en waarbij ook Pruisen, Frankrijk, Spanje, de Nederlanden, de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, Oostenrijk, Portugal en de beide Siciliën zijn toegetreden (2). Het was voornamelijk tegen Engeland gericht, dat, steunende op zijn machtige vloot, den zeehandel der neutralen met een Staat, waarmede Engeland in oorlog was, somtijds verbood, of althans op vrij willekeurige wijze verklaarde bepaalde handelsartikelen als oorlogscontrabande te zullen beschouwen, tengevolge waarvan, o. a. in den Noord-Amerikaanschen vrijheidsoorlog, aan den handel der neutralen zeer veel nadeel werd toegebracht. Na veel weifelen en aarzelen besloten in het laatst van 1780 de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden zich bij het verbond van gewapende neutraliteit aan te sluiten. Doch, het was toen reeds te laat. Nog vóórdat de toetreding van de Nederlanden tot het verbond was bekend gemaakt aan de Europeesche hoven, verklaarde Engeland aan de Republiek den oorlog, zoodat van eenige verplichting tot gewapende hulp van de zijde der drie verbonden neutrale Staten nog geen sprake kon zijn. Het was, tengevolge van die aarzeling, aan de Staten-Generaal zelve te wijten, dat zij door de Noordsche Staten niet werden ondersteund (3).

Met de erkenning van de onafhankelijkheid der Vereenigde Staten van Noord-Amerika, waardoor nu ook in een ander werelddeel een machtige en beschaafde soevereine Staat ontstond, werd het *Europeesche volkenrecht* als vanzelf veranderd in een *volkenrecht der beschaafde Staten*, dat niet alleen één werelddeel, maar alle beschaafde Staten van de geheele aarde omvat. De Monroe-leer, volgens welke elke *politieke* interventie van Europeesche Staten op het vaste land van Amerika als eene tegen de Vereenigde Staten vijandige handeling zou worden beschouwd, bracht hierin, wat het inter-

(1) *Revue de droit international* 1893, bladz. 19.

(2) *Idem*, bladz. 28.

(3) Verg. HAUTEFEUILLE, Deel I, bladz. 105 en 106. Trouwens in 1801 bleek, door het uit-treden van Rusland uit het verbond, dat dit niet veel te beteekenen had!

nationaal verkeer betreft, geen verandering, zooals trouwens blijkt uit verschillende verdragen door de Vereenigde Staten met Europeesche Mogendheden gesloten.

De tijd van de Fransche omwenteling en van de Napoleontische oorlogen, de tijd van het continentaalstelsel en van den bloei van het buitrecht (!) ter zee, zelfs op neutralen toegepast, op grond van papieren blokkade en van willekeurige bepalingen omtrent oorlogscontrabande, die tijd was niet gunstig voor de ontwikkeling van het z. g. volkenrecht; evenmin trouwens de tijd van de *Heilige Alliantie* met haar streven om over Europa een soort van voogdijschap uit te oefenen, welk streven zich openbaarde door herhaalde *interventies* naar aanleiding van binnenlandsche aangelegenheden van sommige Staten. Daarenboven was de grondgedachte van de alliantie verkeerd; zij toch beoogde de vestiging van een uitsluitend *christelijk* volkenrecht, terwijl juist godsdienstige verdraagzaamheid, ook in het internationaal verkeer, op den voorgrond moet staan.

Slechts de tweede helft dezer eeuw vertoont onmiskenbaren vooruitgang in de wijze van internationaal verkeer, niet het minst bevorderd door de verbetering der verkeersmiddelen zelve. Ook het z. g. conventioneel recht breidde zich uit. Evenwel is onze eeuw niet bijzonder vruchtbaar geweest, wat betreft de regeling van *algemeene* verkeersbepalingen, voor *alle* beschaafde Staten. Van eene volledige codificatie spreek ik natuurlijk niet; zij is onmogelijk. »Eine Codification des gesammten V. R. wird niemals möglich sein, weil Theile desselben zu eng mit der Souveränität der Einzelstaaten zusammenhängen, als dass sie sich in dieser Beziehung binden könnten" (1).

Reeds 28 October 1792 wilde de Fransche Nationale Vergadering eene »Verklaring van de Volkenrechten" decreteeren. Het door den Abt GRÉGOIRE daartoe opgemaakte ontwerp (21 artikelen) kwam niet tot invoering. De plannen van de voorstanders van permanente internationale arbitrage-hoven (waarover later) liepen eveneens op niets uit.

Ook de poging door de Staten zelf in het werk gesteld om de »wetten en gebruiken van den oorlog te land" te codificeeren (1874), mislukte geheel en al.

De bekende proeve van codificatie van Dr. I. C. BLUNTSCHLI: »Das moderne Völkerrecht der civilisirten Staten" blijft hier buiten beschouwing, daar het niets anders bevat dan eene vertolking van de volkomen subjectieve opvatting van den Schrijver.

De Staten hebben aangaande enkele bepaalde onderdeelen van het algemeene verkeer onderling conventiën of verdragen gesloten. (wereldpostvereeniging, telegraphie, bescherming van onderzeesche telegraafkabels (1884), letterkundige

(1) Comm. van GEFFCKEN op het werk van HEFFTER: *Das Europäische Völkerrecht der Gegenwart*, 8ste druk, bladz. 25. Twee vereenigingen: *Institut de droit international* en *Association for the reform and codification of the law of nations*, trachten de daarvoor vatbaar geachte volkenrechtelijke onderwerpen ter codificatie (!) voor te bereiden.

eigendom, cholera-overeenkomst, enz.). In 1893 had ook een internationale conferentie te 's Gravenhage plaats, tot voorbereiding eener codificatie van enkele punten van internationaal privaatrecht (internationaal huwelijksrecht; dagvaardingen aan vreemdelingen; rogatoire commissiën; algemeene beginselen omtrent erfrecht en testamentrecht). Het slotprotocol werd geteekend door de vertegenwoordigers van Duitschland, Oostenrijk, Frankrijk, Italië, Rusland, België, Nederland, Spanje, Portugal, Denemarken en Zwitserland.

Op het gebied van het z. g. oorlogsrecht (»Völkerrrecht im Zustande des Unfriedens,» volgens HEFFTER) zijn de volgende conventies te vermelden, die, behoudens de drie Staten onder *a* genoemd, als algemeen geldig te beschouwen zijn:

a. Verklaring van Parijs (16 April 1856), bevattende enkele bepalingen van z. g. maritiem recht (Spanje, Vereenigde Staten en Mexico teekenden niet).

b. Conventie van Genève (22 Augustus 1864) tot verbetering van het lot der gewonde krijgslieden in het leger te velde.

c. Verklaring van St Petersburg ($\frac{29 \text{ November}}{11 \text{ December}}$ 1868), nopens de afschaffing van het gebruik te velde van ontplofbare kogels.

Voorts verdient hier nog vermelding, ofschoon niet uitsluitend tot het gebied van het z. g. oorlogsrecht behoorende, de *Conventie van Constantinopel* (29 October 1888), betreffende de internationale bescherming van het Suez-kanaal (tot heden geteekend door de Europeesche groote Mogendheden en door Nederland, Spanje en Turkije) (1).

De eerstgenoemde drie conventies zijn alles behalve volledig. In de Verklaring van Parijs wordt het verbod van het z. g. *buitrecht ter zee* gemist (tengevolge van Englands verzet). De Vereenigde Staten van Noord-Amerika weigerden eene verklaring te teekenen, waarin wèl de *kaapvaart*, doch niet het *buitrecht ter zee* werd afgeschaft. Zij meenden (en zeker niet geheel ten onrechte), dat Engeland met zijn machtige kruiservloot, in een oorlog met eene andere Mogendheid, die geen commissiebrieven voor de kaapvaart meer zou mogen uitgeven, verreweg de meeste voordeelen van de Verklaring van Parijs zou plukken, zoolang het *buitrecht ter zee* gehandhaafd bleef (2). Op Englands houding ten opzichte van deze Verklaring wordt later teruggekomen. Belangrijke strijdvragen op het gebied van het z. g. maritiem

(1) Mr. ASSER, La convention de Constantinople pour le libre usage du canal de Suez. (*Revue de droit international*, tome XX, p. 529.) Ofschoon van een eigenlijke *neutraalverklaring* hier geen sprake is, daar ook de oorlogvoerenden van het kanaal kunnen gebruik maken, komen toch vele bepalingen in deze conventie voor, die overeenstemmen met de eischen aan neutraliteit te stellen (geen enkele daad van vijandelijkheid mag in het kanaal of in de havens, die er toegang toe verleenen, worden bedreven; indien twee vijandelijke schepen zich gelijktijdig in een dezer havens bevinden, moet er minstens 24 uur verlopen tusschen het vertrek der beide schepen. De oorlogvoerende Staten mogen (behalve »le cas de force majeure») geen troepen, munitie of oorlogsmaterieel in het kanaal of in de genoemde havens aan boord nemen of debarkeeren).

(2) Zie de toelichtende nota van den Staatssecretaris MARCY op de weigering der Vereenigde Staten.

recht werden door de Declaratie van Parijs niet opgelost (bijv. contrabande (1), visitatierecht op geconvoieerde neutrale schepen, territoriale zee (2), aankondiging van blokkade).

De Conventie van Genève eischt in vele opzichten herziening en uitbreiding. De additioneele artikelen van deze Conventie (1868) zijn door de Staten niet geratificeerd; zij werden evenwel in de *Nederlandsche Staatscourant* opgenomen (dezer dagen echter weder ingetrokken) en in 1870 door de beide strijdende partijen bij het uitbreken van den oorlog geldig verklaard (3).

De Verklaring van St. Petersburg bevat als positief gegeven alleen de bepaling, dat te velde geen ontplofbare kogels mogen worden gebruikt van minder gewicht dan 400 G.

Bovendien hebben de verschillende Staten met een of meer andere Staten nog tal van *bijzondere* verdragen gesloten, die echter slechts verbindend zijn voor de contracteerende partijen.

Daar in het verkeer der Staten, hetzij dit berust op gewoonten, hetzij dit is geregeld in algemeene of bijzondere internationale verdragen, alle »uitwendige afdwingbaarheid» wordt gemist, wordt door vele schrijvers, op het voetspoor van SPINOZA en THOMASIIUS, het bestaan van een volkenrecht met beslistheid ontkend. Men leze o. a.: *Princip und Zukunft des Völkerrechts* van LASSON.

Die ontkenning vindt haar grond in het begrip, dat genoemde schrijvers zich van het recht hebben gevormd. AUSTIN bijv. noemt het recht: »A rule laid down for the guidance of an intelligent being by an intelligent being, having power over him,» terwijl de Hoogleraar D'ABLAING zegt (4): »Het ligt toch zeer voor de hand, dat het gewoonterecht als zoodanig, d. i. onafhankelijk van den staat gedacht, allen uiterlijken dwang mist, terwijl wettelijke voorschriften door alle middelen worden gehandhaafd, die aan den staat door zijne tot machtsoefening georganiseerde toerusting ten dienste staan. Hier dringt zich alzoo de praëjudicieele quaestie op, of die uitwendige afdwingbaarheid al dan niet een wezenlijk bestanddeel van alle recht uitmaakt. De bevestigende beantwoording schijnt mij de eenige juiste toe.» (Ik cursiveer) (5).

(1) Zie *Revue de droit international*, Tome XXV (N°. 1—4).

(2) Id., Tome XXIV, p. 522.

(3) Opmerking verdient dat, terwijl LUEDER (bladz. 282) beweert: »Als unausführbar hat der Zusatzartikel 5 sich bewiesen und ist von beiden Seiten nicht befo'gt worden» (1870), het Fransche *Manuel de droit international*, dat alle op den landoorlog betrekking hebbende additioneele artikelen bevat, daarbij (bladz. 46 en 47 van de 3de uitgave) zonder restrictie aanteekent: »les règles qu'ils consacrent sont si bien entrées dans les usages, et l'utilité pratique en a été si nettement éprouvé que l'application en devrait être faite à défaut d'une convention spéciale.» De practijk is met deze laatste uitspraak in strijd.

(4) Mr. W. M. D'ABLAING, *Recht en rechtswetenschap*, bladz. 17.

(5) »Nur diejenigen von der Gesellschaft aufgestellten Normen verdienen den Namen des Rechts, welche den Zwang, oder, da der Staat allein das Zwangsmonopol besitzt, welche den Staatszwang hinter sich haben, womit denn implicite gesagt ist, dass nur die vom Staat mit dieser Wirkung

Dat vele schrijvers dien dwang niet als onmisbaren factor voor het recht erkennen, is bekend. Zoo zegt o. a. GEFFCKEN van deze zienswijze: »Diese Auffassung irrt darin, dass sie die bindende Natur des Rechts lediglich in der Gewalt sieht, welche seine Verletzung straft" (1).

Dat overigens in het kamp der rechtsgeleerden groote verdeeldheid heerscht, blijkt uit het verwijt dat zij elkander maken.

Zoo zegt de Hoogleeraar d'ABLAING (2), dat »in de wetenschap alle eenstemmigheid verloren is gegaan betreffende het meest fundamenteele begrip: dat van het recht zelf," terwijl GEFFCKEN beweert (1): »De tegenstrijdigheden en verkeerde voorstellingen op het gebied van het volkenrecht, die zóó talrijk zijn, dat MARTENS terecht beweert, dat op dit gebied onduidelijkheden en tegenstrijdigheden zóó veelvuldig voorkomen, dat zij nagenoeg als onafscheidelijke kenmerken van het volkenrecht moeten worden beschouwd, berusten alle op eene verkeerde voorstelling van het recht in het algemeen."

In verband met het gemis van alle eenstemmigheid betreffende het meest fundamenteele begrip: dat van het recht zelf, wordt het begrijpelijk dat de Hoogleeraar DE LOUWER het noodzakelijk acht den eisch te stellen (3), niet alleen in het algemeen voor den niet-rechtsgeleerde die over recht schrijft, maar ook voor den *jurist* in het bijzonder, dat hij zich een klaar begrip van het recht vorme; een eisch, op zichzelf zóó natuurlijk, dat zijn uitdrukkelijke vermelding schier overbodig schijnen zou, indien men dit gemis van alle eenstemmigheid niet voor oogen hield.

Dat echter, ten gevolge van het belangrijke meeningsverschil, het voldoen aan dien eisch verre van gemakkelijk is, kan ten overvloede uit de woorden van den Hoogleeraar worden afgeleid:

»Vooreerst vorme hij" (de jurist) »zich een klaar begrip van recht (4) en van de kenmerken waardoor het zich van verwante begrippen, zooals politiek en moraal onderscheidt". . . . »Dit rechtsbegrip is de onmisbare Ariadne-draad, die in den doolhof der wijsgeerige bespiegelingen voor hopeloos ronddolen bewaart" (3). Evenwel: »Begrip en grenzen des rechts zijn wel is waar niet absoluut bepaald, (4) maar een ieder is in staat gesteld zich rekenschap te geven van zijne opvatting (4) en van de strenge toepassing der eenmaal aangenomen beginselen" (5). Die subjec-

versehenen Normen Rechtsnormen sind, oder dass der Staat die alleinige Quelle des Rechts ist. . . ein Rechtssatz ohne Rechtszwang ist ein Widerspruch in sich selbst, ein Feuer das nicht brennt, ein Licht das nicht leuchtet." (HERING, *Der Zweck im Recht*, Dl I, bladz. 320.)

»Das Recht ohne die Gewalt ist ein leerer Name ohne alle Realität. (Ibid., bladz. 253.)

(1) HEFFTER-GEFFCKEN, bladz. 5.

(2) *Recht en rechtswetenschap*, bladz. 9.

(3) *Gids*, 1883, Deel I, bladz. 315 en 326.

(4) Ik spatieer.

(5) T. a. p., bladz. 318.

tieve beschouwing is echter volgens S. geen bezwaar, daar zelfs »diametraal tegenovergestelde richtingen» (1) ieder voor zich tot een *klaar* begrip van recht kunnen voeren, welk begrip echter, zooals wij zagen, niet absoluut is bepaald.

Het uiteenloopen der meeningen, het totale gemis aan eenstemmigheid, waarop hierboven gewezen werd, maakt het voor den niet-rechtsgeleerde zeker verre van gemakkelijk zich een »klaar begrip» van het recht te vormen; want, zooals MONTAIGNE zeide: »Chasqu'un contredisant et estant contredict il en advient que le fruit du disputer c'est perdre et anéantir la vérité.»

Hij, die het begrip van recht onder woorden wil brengen, bedenke dan ook, dat hij zich op een moeilijk begaanbaar terrein begeeft, als bezaaid met voetangels en klemmen en waarop talloze wegwijzers staan van geenszins onbetwiste betrouwbaarheid! Bepaald aanmoedigend zijn in elk geval de volgende woorden van CICERO niet: *Nihil tam absurde dici potest, quod non dicatur ab aliquo philosophorum* (2).

Bestaat hier dus eenerzijds het gevaar »in den doolhof der wijsgeerige bespiegelingen» het juiste spoor bijster te worden, aan den anderen kant bestaat het nog veel grooter gevaar der eenzijdigheid voor hem, die het volken- of oorlogsrecht bestudeert, zonder dat een algemeen juridische studie hieraan voorafging. Voor den officier bijv. is de kennis van het z. g. oorlogsrecht noodzakelijk. Nu behoeft het evenwel niet te verwonderen, dat de schrijvers, die zich de moeite getroosten het fel bestreden en op sommige punten vrij vage oorlogsrecht te omschrijven, behooren tot degenen, die aan een volkenrecht in het algemeen en aan een oorlogsrecht in het bijzonder gelooven. Hoe meer autoriteit deze schrijvers bezitten, des te grooter is de kans, dat degenen, die op dit gebied zich tot de bestudeering van de werken van die schrijvers bepalen, hunne stellingen zonder verder onderzoek als bewezen aannemen. MACAULY zegt ergens (3): »The opinion of the great body of the reading public is very materially influenced even by the unsupported assertions of those who assume a right to criticise. . . . They are ashamed to dislike what men who speak as having authority declare to be good.» Zouden deze woorden ook hier niet meermalen van toepassing zijn? Degenen, die ontkennen dat in de internationale verhoudingen in het algemeen en in den oorlog in het bijzonder, het positieve recht zich laat gelden, die, al erkennen zij het belang van de aangenomen beginselen en gebruiken voor het statenverkeer, toch de »rechtliche Natur» en daarmede de positief bindende kracht van die beginselen verwerpen, vindt men onder de schrijvers over de filosofie van het recht. Den officier ontbreekt het echter tengevolge van den aard van zijn werkkring gewoonlijk aan tijd

(1) T. a. p., bladz. 318.

(2) Men kan iets zoo ongerijms niet zeggen, of het is reeds door den een of anderen wijsgeer beweerd.

(3) MACAULY, *Critical and historical essays*, vol I.

en aan gelegenheid zich aan de filosofie van het recht te wagen. Ik gebruik hier het woord »wagen”, want er behoort moed toe (mij dunkt, zelfs voor juristen!) om de onophoudelijk met elkaar strijdige, dikke boekdeelen vullende rechtsphilosophische beschouwingen van die schrijvers te overwegen, die daarenboven niet altijd uitmunten door groote helderheid van betoogtrant!

In elk geval houde men voor oogen, dat hij, die (al moge hij dwalen) verzekerd wil zijn dat zijn oordeel over het wezen van het volkenrecht niet door eenzijdigheid beneveld is, zijn onderzoek over een ruimer veld moet verspreiden dan dat, hetwelk door de schrijvers over het oorlogsrecht voor hem geopend wordt in de min of meer vluchtige, algemeene beschouwingen, die de inleiding van hunne werken vormen.

Voor den officier, die ook geroepen kan worden als militair rechter op te treden, heeft een onderzoek naar begrip en grenzen des rechts een niet te miskennen waarde.

Wanneer ik zoo vermetel ben als niet-rechtsgeleerde het moeilijke terrein te betreden, dat ik hierboven aanduidde, zal het wel haast overbodig zijn er op te wijzen, dat ik niet blind ben voor de groote bezwaren die zich hier voor mij voordoen, en dat, bij het sterk uiteenloopen der meeningen, op dit gebied geene zienswijze denkbaar is, die niet bestreden wordt. Het zal dan ook geen bevreesing wekken, dat ik een ruim gebruik gemaakt heb van aanhalingen uit werken en geschriften van schrijvers van gezag, zoowel om mij op dezen te beroepen en mijne beschouwingen nader toe te lichten, als om hunne uiteenlopende meeningen tegenover elkander te stellen.

Het rechtsbegrip.

Aan het bewuste handelen der menschen ligt een der navolgende drijfveeren ten grondslag: egoïsme, dwang, plichtsbesef en naastenliefde.

Het egoïsme spoort den mensch aan tot handelen, met het oog op het loon zijner daden, de dwang met het oog op de nadeelige gevolgen aan het nalaten (respect. verrichten) van bepaalde handelingen verbonden. Plichtsbesef en naastenliefde daarentegen zijn zedelijke drijfveeren, waardoor de mensch zich van het redelooze dier onderscheidt.

De *moraal* leert ons de innerlijke drijfveeren beoordeelen, die ons tot handelen aansporen. Zij leidt tot zelfkennis en tot onderscheiding tusschen goed en kwaad. Daar echter, door de onvolmaaktheid van het menschdom, het natuurlijk egoïsme maar al te vaak de voorschriften der moraal doet veronachtzamen, zouden de door hunne levensvoorwaarden tot samenleving genoopte menschen onophoudelijk onderling in conflict komen en de samenleving, bij veel strijd, slechts onvoldoende samenwerking tengevolge hebben, indien het egoïsme der individuen niet binnen bepaalde grenzen werd

beperkt. De strijd van het egoïsme tegen plichtsbesef en naastenliefde maakte dwang noodzakelijk; een dwang echter niet ten dienste staande van een individu of van enkelen, doch van allen; een dwang die het belang der gemeenschap op het oog heeft, die, waar hij regelen stelt welke moeten worden gevolgd, de individueele vrijheid, niet door willekeur te vernietigen doch slechts volgens bepaalde grondslagen te beperken, op het oog heeft (1). »La liberté”, zegt MONTESQUIEU, »consiste principalement à ne pouvoir être forcé à faire une chose que la loi n’ordonne pas” (2). De maatschappij, eene veelheid, is niet bij machte dien noodzakelijken dwang uit te oefenen; daarvoor is noodig eene macht, staande boven haar, eene eenheid. Die macht uit de maatschappij voortgesproten, doch zich boven haar verheffende zonder op te houden met haar verbonden te zijn, is de Staat, welke de maatschappij bestuurt, niet willekeurig, doch volgens een vasten maatstaf: het recht. De maatschappij in haar geheel onderwerpt zich vrijwillig aan den Staat, omdat zij de onmogelijkheid beseft, zich zonder tusschenkomst van den Staat vrij te ontwikkelen. Het recht is dus gebaseerd op twee grondslagen: vrijwillige onderwerping en dwang. Er kan van geen recht sprake zijn, wanneer in de betrekking van Staat tot maatschappij, deze beide elementen niet in een bepaalde verhouding vereenigd zijn. Waar alléén dwang het egoïsme beperkt, heerscht despotisme (3); waar alléén de vrije wil aan het egoïsme het zwijgen oplegt, werkt de moraal (4).

De erkenning van de noodzakelijkheid van den dwang voor de ware vrijheid moet met den dwang gepaard gaan. Deze collectieve erkenning sluit individueel verzet tegen het recht niet uit. Daarom berust het recht op eene stilzwijgende overeenkomst, tusschen den Staat en de individuen: Ieder, die handelt volgens de door den Staat gestelde regelen, wordt door den Staat beschermd; op ieder, die handelt in strijd met deze regelen, oefent de Staat dwang uit, in het belang der gemeenschap. Voor de handhaving van die overeenkomst heeft de individu geene macht noodig, want, zooals IHERING het uitdrukt: »die Pflege des Rechts ist die vitale Lebensfunction des Staats;” een Staat, die de overeenkomst niet nakwam, zou ophouden Staat te zijn. Zeer schoon drukt STAHL dit uit (Rechts-und Staatslehre, II. Buch, § 8), als hij zegt: »Der Staat hat die Norm seiner Ordnung, ja hat seine Existenz nur durch das Recht, das Recht hat seine Realisirung

(1) »Recht ist im Allgemeinen die äussere Freiheit der Person” (HEFFTER, bladz. 3).

»Der Grundbegriff des Rechts ist die Freiheit”. (PUCHTA, Kursus der Institutionen, S. 4.)

Zie ook HEGEL (Grundlinien der Philosophie des Rechts, § 260).

(2) *Esprit des lois*, Liv. XXVI, chap. XX.

(3) Volgens HEFFTER heerscht tyrannie: »wenn ein Einzelner nicht durch Recht, sondern durch Gewalt und Furcht herrscht” (t. a. p., bladz. 46). »Die Gewalt kann zur Noth ohne das Recht bestehen und hat thatsächlich den Beweis dafür gebracht” (IHERING, *Der Zweck im Recht*, II bladz. 253).

(4) »La morale suppose la liberté et impose la responsabilité.” (BROCHER DE LA FLÉCHÈRE, *Droit et morale*.)

nur durch den Staat." Tegenover de individuën met hun aangeboren egoïsme heeft de Staat macht noodig om het recht te handhaven (rechtsdwang), maar dit recht houdt omgekeerd de macht binnen de perken, welke haar van het gebied van het despotisme scheiden (»die Selbstregulierung des Zwanges" IHERING). Hierdoor wordt het vertrouwen in die macht gewekt en gekweekt, wordt de vrijwillige onderwerping van de maatschappij aan den Staat langs natuurlijke weg verkregen.

»L'homme ne donne tout ce dont il est capable", zegt de Hoogleeraar BROCHER DE LA FLÉCHÈRE, »que s'il agit librement selon sa conscience. Sans doute, sa liberté doit faire place aux exigences sociales, on la limite le moins possible en faisant consentir l'individu aux règles qu'on lui impose, en lui en faisant comprendre l'utilité. C'est cette nécessité de s'appuyer sur le consentement qui donne à la force publique son autorité, qui garantit dans la mesure du possible sa coïncidence avec la justice" (1).

Daarom kan het recht zich alleen in Constitutioneele Monarchieën en in Republieken vrij ontwikkelen. De wasdom van eene plant hangt echter niet alleen af van de meer of minder rationeele wijze waarop ze wordt gekweekt, doch ook van de vruchtbaarheid van den grond waarin ze wortelt. Eveneens hangt de mate van ontwikkeling van het recht niet uitsluitend af van den regeeringsvorm van den Staat, maar tevens van het rechtsbewustzijn der natie. Staan ook beide onderling in een eng, ja noodzakelijk verband, de Staat zorge, door goed onderwijs de ontwikkeling en het rechtsbewustzijn des volks te bevorderen. Het is, om bij ons beeld blijven, de taak van den hovenier de vruchtbaarheid van den grond, zooveel als in zijn vermogen is, te vergrooten en hierbij ook aan de onderste lagen van den bodem zijne zorgen te besteden. De plant zal er wèl bij varen, want hoe dieper hare wortels in den bodem dringen, des te vaster zij staan en voorspoediger zij groeien zal. Dan zal zij aan mogelijke stormen fier het hoofd kunnen bieden, waar minder diep gewortelde, door kunstmiddelen gestutte planten worden ontworteld.

Tusschen de beide sociale motoren: egoïsme en moraal met hun wisselvallige werking, voortvloeiende uit hun subjectieven aard, staat het recht als objectieve norm, als regularisator van onregelmatige sociale beweegkrachten.

Het recht, ofschoon een functie van de moraal, heeft in verband met zijne roeping: het fundeeren van de menschelijke samenleving, zijn eigen, zuiver afgebakende richting. De moraal vraagt naar de innerlijke, subjectieve drijfveeren, het recht vraagt slechts naar hetgeen noodig is voor de instandhouding der gemeenschap, volgens onveranderlijke grondbeginselen, getoetst aan de eischen der practijk. Het publiek recht is middel, het privaatrecht doel. »Die Rechtspflicht" zegt STAHL »geht bloss auf die Handlung,

(1) BROCHER DE LA FLÉCHÈRE, *Droit et morale*. (*Revue de droit internationale*, 1892, bladz. 428.)

nicht wie die sittliche zugleich auf den Beweggrund" (t. a. p., 3de druk, bladz. 274).

Het recht dat is ingevoerd, welks toepassing door den Staat verzekerd is, heet: positief recht (*jus constitutum*). De filosofie (onze rede) leert ons o. m. het begrip van het recht kennen, zij geeft aan op welke grondbeginselen het recht is gebaseerd; zij is dus de kenbron van het filosofisch recht, en bepaalt, als zoodanig, doch in verband met de bestaande toestanden, welke regelen van het positieve recht moeten worden gewijzigd of aangevuld en welke nieuwe positieve rechtsregelen moeten worden ingevoerd (*jus constituendum*).

De filosofische school neemt als kenbron van het recht alleen aan 's menschen rede (dus een *verstandsrecht* of beter: een »angeboren" *natuurrecht*, dat echter de rede ons doet kennen). Zoo zegt MONTESQUIEU (1): »La loi, en général est la raison humaine." De historische school, die haar ontstaan dankt aan de bestrijding van de filosofische school, vervalt in een ander uiterste, door aan de abstracte theorie alle gezag te ontzeggen, en alleen aan de practijk waarde toe te kennen. Deze school kent alleen een positief recht, dat zich in het leven der volken gaandeweg vanzelf ontwikkelt en zich in de *gewoonte* uit (*volksrecht* of *gewoonterecht*). Zij neemt dus alleen het bestaande als grondslag van het recht aan, en wel in haar uiterste consequentie volgens de leer van HEGEL: (2)

»Was vernünftig ist, das ist wirklich;
und was wirklich ist, das ist vernünftig."

Deze school ontkent dus het bestaan van een zelfstandig, van de gewoonten onafhankelijk filosofisch recht. Zoo zegt STAHL (*ibid.*, bladz. 274): »Recht und positives Recht sind gleichbedeutende Begriffe" en HEGEL: »die Philosophie ist ihre Zeit in Gedanken erfasst." SAVIGNY geeft het beginsel der historische school aan, als hij zegt dat (3): »alles Recht auf die Weise entsteht, welche der herrschende nicht ganz passende Sprachgebrauch als Gewohnheitsrecht bezeichnet, d. h. dass es erst durch Sitte und Volksglaube, dann durch Jurisprudenz erzeugt wird, überall also durch innere stillwirkende Kräfte, nicht durch Willkür eines Gesetzgebers."

Het recht vindt echter evenmin in den »geopenbaarden volkswil" als in de wijsbegeerte zijn éénigen grond. Waar »van eene op ware wetenschap gegronde wetgeving het recht uitgaat" (D'ABLAING), eene wetenschap die rekening houdt met den geopenbaarden volkswil en met de historische ontwikkeling van de bestaande toestanden, maar die te gelijker tijd met de rede te rade gaat, welke ons de grondslagen van het recht doet kennen,

(1) *Esprit des lois*, Liv. I, chap. III.

(2) Voorrede tot de filosofie des rechts.

(3) *Gesetzgebung und Rechtswissenschaft*, bladz. 13 en 14.

daar behoeft niet te worden gevreesd, dat roekeloos met de wetgeving zal worden geëxperimenteerd (vergelijk STAHL, *Geschichte der Rechtsphilosophie*, bladz. 371 en 372).

Doch, hetzij zulk eene wetenschap den grondslag van het recht uitmaakt, hetzij een natuur-, verstand- of filosofisch recht de eenige rechtsbron vormt, hetzij slechts het gewoonterecht als zoodanig te beschouwen is, te loochenen valt het niet, dat slechts de Staat dit op »ware wetenschap,» abstracte theorie of geopenbaarden volkswil gegronde recht kan in toepassing brengen, m. a. w. dat in den Staat ligt de oorsprong (niet alleen de »Verwirklichung») van het positieve recht.

Uit hetgeen hierboven is gezegd over het wezen van het recht blijkt dat de moraal door het recht wordt aangevuld, maar niet geheel gesubstitueerd. »Das Recht,» zegt IHERING (1), »dekt die gesellschaftliche Ordnung nicht. Wie dem Rechtsgesetze die mechanische Zwangsgewalt des Staats, so correspondirt dem Sittengesetze die psychologische Zwangsgewalt der Gesellschaft. Sie bethätigt sich in der öffentliche Meinung.» Deinst zelfs niet menigeen, die het met bepaalde voorschriften der moraal niet al te nauw neemt, wiens geweten in dit opzicht ruim is, in vele gevallen terug voor den dwang, die der moraal ten dienste staat: de publieke opinie? MULTATULI wijst hierop als hij, (hoewel ook hier niet zonder overdrijving!) in een zijner Ideën zegt: »De zedelijkheid van privaatpersonen is meereendeels lafhartigheid.»

Beide soorten van dwang zijn onvolkomen. De rechtsdwang van den Staat werkt zeker (hetzij repressief, hetzij propulsief), maar het terrein van zijne werking is beperkt. »Der Rechtszwang kann aus dem Weibe die Mutter nicht machen wie sie sein soll, die Liebe zum Kinde lässt sich nicht durch das Staatsgesetz erzwingen, die Art wie sie sich zu äussern hat nicht in Paragraphen bringen, und selbst wenn es möglich wäre, die Befolgung derselben sich nicht controliren» (2). De zedelijke dwang (geweten en publieke opinie) kan zich steeds doen gelden, dringt overal door. Maar hij, die zich niet aan dien dwang stoort, kan hem straffeloos trotseeren. STAHL (3) drukt dit verschil als volgt uit: »Es hat die Moral den Charakter der Zufälligkeit der Erfüllung, das Recht den Charakter der Aeusserlichkeit und des beschränkten Inhalts.»

Recht en moraal zijn dus elkander aanvullende steunpilaren der maatschappij en nauw aan elkander verwant. Het is hierop dat STAHL doelt, als hij zegt (Ibid., bladz. 192): »Wohl erhält Gott auch seine Weltordnung im menschlichen Geschlechte selbst und unmittelbar durch Seine Gebote und Seine Macht im Gewissen mittelst der freien Erfüllung der Einzelnen . . . Aber dass Gottes Weltordnung wenigstens in ihrem nothdürftigsten Bestande, in der äussersten Grenze ihrer Gebote nicht abhängig sei vom

(1) *Der Zweck im Recht*, II, bladz. 180.

(2) Ibid., bladz. 182.

(3) STAHL, bladz. 145.

Gewissen der einzelnen Menschen sondern ununterbrochen gleichmässig bestehe, dafür soll die menschliche Gemeinschaft die Ordnung des Rechts über allen Einzelnen aufrichten."

Deze verwantschap van recht en moraal vormt de groote moeilijkheid, aan het uiteenhouden van beide begrippen verbonden, aan het onderkennen van de zich niet scherp afteekende grenslijn die het rechtsgebied van dat der moraal scheidt. Maar al te licht overschrijdt men ongemerkt die lijn en beweegt zich reeds op het gebied, waar alleen de moraal heerscht, terwijl men meent nog rechtsgrond onder de voeten te hebben. Hierin echter ligt een wezenlijk onderscheid tusschen recht en moraal, dat het eerste een op een gegeven tijdstip standvastige kracht is, regelmatig werkende in een zuiver afgebakende richting, terwijl de moraal slechts over krachten beschikt veranderlijk in richting en grootte, die dus ook een onophoudelijk veranderende resultante opleveren.

Ik hoop niet te veel van het geduld mijner lezers te hebben gevergd, waar ik heb getracht begrip en grenzen des rechts aan te duiden. Ik achtte dit wenschelijk, ja noodzakelijk, alvorens over te gaan tot de beantwoording van de vraag: Vormt het recht een positieven grondslag van het statenverkeer? Met andere woorden: Behoort het z. g. volkenrecht tot het positieve recht?

(Wordt vervolgd.)

Nederlandsche en Nederlandsch-Indische exercitie-reglementen.

In de 3de aflevering van *De Militaire Spectator* van dit jaar verscheen van de hand van den Heer J. NIESTEN een opstel, waarin de mogelijkheid en de wenschelijkheid van meerdere overeenstemming tusschen de Nederlandsche en Nederlandsch-Indische exercitie-reglementen voor de infanterie betoogd wordt.

Voor de wenschelijkheid van die meerdere overeenstemming wijst Schrijver op de talrijke overplaatsingen en detacheringen van officieren, onderofficieren en soldaten van het Nederlandsche bij het Indische leger, op de Koloniale Reserve en op de inrichtingen in Nederland, waar de officieren voor het Nederlandsch-Indische leger gevormd worden. In een naschrift wijst hij er nog op, hoe die toestanden nog meer ingewikkeld zijn geworden sedert het Kon. Besl. van 20 Oct. 1893, dat de onderofficieren van het Nederlandsch-Indische leger slechts langs den Hoofdcursus te Kampen in de gelegenheid stelt om den officiersrang te behalen.

Al deze motieven, zelfs één enkel van hen, zou een ieder en dus ook mij van de *wenschelijkheid* van meerdere overeenstemming, ja, zelfs van geheele gelijkheid der reglementen overtuigen.

Tot zoover kan ik dan ook niet anders dan het streven van den Heer NIESTEN toejuichen. Zijn schrijven wijst op belangstelling in de zaak, en met hem geloof ik, dat er wel meerdere overeenstemming is aan te brengen. Door toevallige omstandigheden is mij trouwens langs particulieren weg ter oore gekomen, dat binnenkort de exercitie-reglementen der infanterie in Indië gewijzigd zullen worden, dat die wijzigingen — in 1891 is reeds in Indië een commissie bezig geweest met dit onderwerp — thans wachten op de invoering van het nieuwe geweer en dat er getracht zal worden meerdere overeenstemming met de Nederlandsche reglementen te verkrijgen.

Doch behalve die *wenschelijkheid* van meerdere overeenstemming moet de *mogelijkheid* daarvan beoordeeld worden.

Ik heb reeds vooropgezet, dat ook ik die mogelijkheid inzie, doch, en nu treed ik direct een grooten stap terug, ik zie aan de andere zijde in,

dat men bij het trachten om meerdere overeenstemming in de reglementen te brengen slechts *zeer geringe uitkomsten* zal kunnen bereiken. Hier verschil ik dus merkbaar met den Heer NIESTEN in opvatting.

Het zou mij tot een veel te ver gaande studie leiden om deze bewering door een onderlinge vergelijking der verschillende reglementen te bewijzen. Vele der door den Heer NIESTEN aangegeven voorbeelden zouden werkelijk in beide reglementen gelijkluidend kunnen wezen; de mogelijkheid van dit te verkrijgen zou voor vele andere gevallen ernstig moeten worden overwogen; de onmogelijkheid tot het verkrijgen dier overeenstemming springt bij enkele zijner voorbeelden den Indischen officier direct in het oog.

Mijn schrijven heeft ten doel hen, die genoeg belang in de zaak stellen om het opstel van den Heer NIESTEN te lezen, doch die door andere werkzaamheden niet in staat zijn, het behandelde onderwerp zelfstandig te beoordeelen en zich wellicht onwillekeurig door diens beschouwingen laten medenemen, tegen overschatting van het daarin vooropgestelde te waarschuwen.

De bemoeiingen in zake het Indische leger van uit Nederland uitgaande leveren, mijns inziens, in de laatste jaren voor dat leger een groot gevaar op. Maar al te weinig wordt rekening gehouden met de omstandigheid, dat het Nederlandsch-Indische leger in omstandigheden verkeert, die niet hier in den Haag, maar in Indië dienen te worden beoordeeld. De reorganisatie van het hoofdwapen, die door den Minister van Koloniën, buiten overleg met de Indische regeering, haar als een *fait accompli* ter uitvoering werd toegezonden, is wel een der sterkste voorbeelden daarvan. Het opheffen van de mogelijkheid om in Indië den officiersrang te behalen is een tweede voorbeeld, hoe weinig men met de belangen van het leger aldaar rekening houdt. De Koloniale Reserve eindelijk is, volgens het oordeel der meeste Indische legerautoriteiten en militaire schrijvers, geen voordeel voor dat leger. Het motief dier meerdere reglementengelijkheid is dan ook het meest klemmend voor *dit* onderdeel van het Nederlandsche leger.

Zou het daarom niet mogelijk zijn, dat hetgeen ik van particuliere zijde vernam juist is? Namelijk dat die aandrang op meerdere overeenstemming tusschen de reglementen van beide legers, waarnaar men thans in Indië streven zal, van hoogerhand in Nederland is uitgegaan, in het belang voornamelijk der proef met de Koloniale Reserve.

Niet overbodig is het dus een woord van waarschuwing te doen hooren. Ik zeide het reeds meerdere malen: in het schrijven van den Heer NIESTEN zit veel waars, zijn streven verdient toejuiching, doch in het belang van het Indische leger, d. w. z. in het belang van een richtige uitvoering van de taak, die op zijn schouders rust, is het te hopen, dat eventueele wijzigingen in de reglementen op lange na niet zullen opleveren, wat de Heer NIESTEN er zich van voorstelt.

En waarom niet? Omdat naar mijne overtuiging het uitgangspunt van den Heer NIESTEN onjuist is.

Om het standpunt aan te geven, waarop hij zich stelt, zal ik een paar aanhalingen uit zijn opstel doen.

Bladz. 163. »Of de groote verschillen, die tusschen *Compagniesschool* en *Bataljonsschool* der beide legers bestaan, voldoende grond hebben is zeer te betwijfelen. *Het verschil in getalsterkte der onderdeelen kan hier zijn invloed doen gelden, doch dit o. i. slechts bij enkele bewegingen*” (1).

Het werktuigelijk tirailleeren besproken hebbende, lezen wij op bladz. 164:

»Zonder een uitspraak te willen doen ten gunste van het Nederlandsche of van het Indische voorschrift, meenen wij dat er geen *voldoende grond* (1) voor verschil bestaat, en konden dus *alle* (1) hierboven genoemde punten overeenstemmen.”

Maar het duidelijkst blijkt, hoe de Schrijver over exercitie-reglementen denkt, in de slotbeschouwing op bladz. 164 over de eerste helft van zijn opstel. Daar toch lezen wij:

»Zonder de voorkeur aan een der genoemde reglementen of voorschriften te willen schenken, zijn wij van meening, dat in de hiergenoemde en vele andere punten overeenstemming mogelijk is, daar zij *noch door tactiek, noch door bewapening, landaard of klimaat worden beheerscht* (1). *De getalsterkte* (1) komt alleen in aanmerking bij het beoefenen der *compagniesschool* en der *bataljonsschool* en bij het tirailleeren, terwijl bij dit laatste *misschien* (1) ook *het terrein* (1) in aanmerking moet worden genomen. In Indië dient bij *enkele bewegingen uit de genoemde scholen* (1) en het *bajonetvechten wellicht* (1) ook met het optreden tegen een Inlandschen vijand rekening te worden gehouden.”

Ik geloof dat ik hier gerust mag uitspreken, dat nagenoeg alle Indische officieren, die eens ernstig over de zaak hebben nagedacht, een geheel ander standpunt innemen. Tegenover het *noch door tactiek* enz. van den Heer NIESTEN stel ik voorop, dat de exercitie-reglementen *uitsluitend* door tactiek en door bewapening, landaard, klimaat, terrein en dergelijke de tactiek beheerschende zaken moeten worden in de pen gegeven. En ik ga nog veel verder; niet alleen moeten de reglementen beheerscht worden door den invloed dier factoren op onze troepen, maar ze moeten verder hoofdzakelijk rekening houden met den vijand, dien wij te bestrijden zullen hebben. Voor het Indische leger is de gewone vijand *de Inlandsche*, en wanneer ik der reglementen-commissie, die aanleiding was dat de reglementen van 1887 geen bloote copiën meer waren van de Nederlandsche voorschriften, over de uitvoering van haar uiterst moeilijke taak een opmerking zou moeten maken, dan voorzeker zou zij niet luiden in den geest van de bedoelingen van den Heer NIESTEN.

Dan zou ik bij een nieuwe herziening den raad geven: »Begint met de voorschriften voor het gevecht, houdt rekening met den Inlandschen vijand,

(1) Ik cursiveer.

schrijft vóór, dat de oefening der troepen steeds gericht zij op de moeilijkheden van het Indische terrein en laat alle tactische vormen op dien vijand en dat terrein gebaseerd zijn. Voegt aan die gevechtsvoorschriften — liefst als afzonderlijk geheel — toe, wat noodig is voor het optreden tegenover een eventueelen Europeeschen vijand. Stelt Bataljonsschool, Compagnies-school en Recrutenschool zoodanig samen, dat zij u geven datgene, wat ge in de gevechtsvoorschriften noodig hebt.”

Doch overal waar de beginselen der aldus te scheppen voorschriften overeenstemmen met die der overeenkomstige Nederlandsche reglementen, laat daar de vorm — de tekst — zoo gelijkvormig mogelijk, ja, zelfs gelijkkluidend (1) met die van het moederland zijn. De taak aan het Indische leger opgelegd *eischt dringend tactisch bruikbare reglementen*. De ondervinding door dat leger gedurende tientallen van jaren opgedaan, de rijke krijgsgeschiedenis levert hiervoor de gegevens. De nevenbelangen — zooals detacheringen, Koloniale Reserve enz. — wijzen er echter op om daar, waar het hoofdbelang er niet door geschaad wordt, de *gewenschte overeenstemming* daar te stellen.

De opleiding van het officierskorps, de Koloniale Reserve, de detacheringen en overplaatsingen kunnen nooit noodzakelijk maken dat de te volgen tactiek een andere zij. Omgekeerd kan echter die tactiek er wel op wijzen, dat er veranderingen in het legerstelsel *noodig*, ten minste zeer zeker *wenschelijk* zijn.

C.

's Gravenhage, Maart 1894.

(1) Dit geldt bijv. nagenoeg geheel voor de twee eerste afdelingen van de Recrutenschool. Verschillen bij de gymnastische oefeningen komen mij niet zoo vreemd voor als den Heer NIESTEN. Ik geloof, dat ook hij wel inziet, dat lenigheid eerder te verkrijgen is bij den Inlandschen soldaat en de vrijwilligers van het Indische leger dan bij het hoofdelement van het Nederlandsche leger — den Nederlandschen boerenjongen.

BOEKAANKONDIGINGEN.

*Jaarlijksch verslag omtrent de Marine-Machinisten-Club, van
1 October 1892 tot 30 September 1893. Helder, C. DE
BOER JR.*

De eerste maal, dat *De Militaire Spectator* een verslag van de Marine-Machinisten-Club ter inzage ontvangt, vestigen wij gaarne daarop de aandacht,

Het doel der club is om aansluiting en samenwerking van het korps machinisten te bevorderen; het houden van bijeenkomsten ter behandeling van wetenschappelijke onderwerpen en het instandhouden van eene onderlinge spaarkas.

De voordrachten in de wekelijksche bijeenkomsten gehouden zijn grootendeels in het verslag opgenomen, terwijl andere door leden aan het bestuur toegezonden verhandelingen daarin eene plaats hebben gevonden.

Het vak van den marine-machinist wordt steeds meer en meer uitgebreid. De machine-inrichtingen, die aan boord onder zijn beheer komen, nemen steeds toe; de toepassing der electriciteit vordert van hem grondige kennis van zaken. De machinist treedt op de oorlogsschepen van den tegenwoordigen tijd wel zeer bepaald op den voorgrond.

Hoogere eischen van ontwikkeling moeten dus worden gesteld dan vroeger het geval behoefde te zijn. Het marinebestuur trachtte daarin te gemoet te komen door eene applicatieschool voor machinisten in het leven te roepen (1), waarop in het bijzonder de officieren-machinist zouden moeten worden gevormd. Het geheele korps kwam daar als 't ware tegen op, omdat het niet verlangde eene bevoorrechte positie van enkelen, maar eene verheffing van het korps machinisten in zijn geheel, door aankweeking van studiezin bij allen en verbetering van de opleiding der leerling-machinisten, naar de *werkelijke* behoeften van het *vak*.

Het is der Marine-Machinisten-Club tot eene groote eer, dat zij de handen aan den ploeg slaat en de richting aangeeft, waarin het machinisten-korps zich moet bewegen; dat zij opwekt tot studie en belangstelling en door het in druk geven van het verhandelde op de bijeenkomsten de gelegenheid geeft daarmede kennis te maken.

De behandelde onderwerpen zijn ontegenzeggelijk voor den machinist van veel belang, hetzij de deelen der machine practisch worden behandeld, hetzij de electricische inrichtingen aan boord, dan wel de fabricage, de verschillende grondstoffen of voorgekomen ongevallen aan boord van schepen een onderwerp van bespreking zijn.

(1) Het desbetreffend voorstel werd in de Tweede Kamer verworpen.

Zoo is o. a. de niveau-controleur tot onderzoek van doorbuigingen (bladz. 128) eene even eenvoudige als vernuftige vinding, waardoor de aslijnen van vischtorpedo's gemakkelijk en goedkoop kunnen worden gecontroleerd.

Maar al het behandelde legt gunstige getuigenis af van de goede krachten, die in het korps machinisten aanwezig zijn, tevens van het streven om op de hoogte van den tijd te blijven.

Vooral uit dit oogpunt beschouwd, is de kennismaking met het Jaarverslag zeer aan te bevelen.

Door »kennis» moet het korps machinisten zich ten volle de plaats kunnen veroveren, die het op de oorlogsschepen van den tegenwoordigen tijd noodwendig toekomt. Daarvan moet de opleiding — zoowel theoretisch als practisch — tot machinist den grondslag vormen, terwijl met vrucht daarop moet worden voortgebouwd.

Wij hopen dat de Marine-Machinisten-Club bloeien en groeien moge en bij voortdoring hare Jaarverslagen zal kunnen aanwijzen als mijlpalen op de baan der ontwikkeling van de marine-machinisten; als bewijzen van den goeden geest, die hen in het algemeen bezielt.

Dat de machinisten zelven het ijverig bestuur hunner club krachtig zullen steunen en den naam van het korps hoog zullen houden, mag niet betwijfeld worden; zoowel toch in het belang der marine, als in het belang van hen zelven, moet er krachtig leven zijn en blijven, waarvan de polsslag in de wetenschappelijke bijeenkomsten moet worden gevoeld en waargenomen.

X.

Proeve eener organisatie der Nederlandsche strijdkrachten, gegrond op de adviezen der Staatscommissie en de wet-BERGANSIUS, door A. O. REHM, Luit.-Kolonel der Infanterie. Zutphen, W. J. THIEME & Cie. 1894. Prijs f 1,00.

Nadat »Het leger als deel der Staatsgemeenschap» van VOX CLAMANTIS in 1890 het licht had gezien, werd ten opzichte van onze legervorming geen diepgaande studie in brochure-vorm meer ter perse gebracht. Thans, nu volgens het oordeel van den Schrijver »de plannen van dezen Minister geen weerklank en geen instemming in het leger vinden,» acht hij het tijdstip gekomen de vraag naar den meest wenschelijken vorm van legerorganisatie wederom op het tapijt te brengen.

Dat het oogenblik daartoe gunstig gekozen is, kunnen wij, met het oog op den huidige politieke toestand en de rangorde, welke het militaire vraagstuk op de agenda van de bemoeiingen der Regeering inneemt, niet onderschrijven. Dit neemt niet weg, dat voor het overige deze proeve een alleszins verdienstelijke arbeid moet worden genoemd en recht heeft naast die der Staatscommissie te worden gehoord. Als zoodanig bevelen wij haar ter lezing en studie ook voor personen buiten het leger aan.

Iets bevreedde ons, namelijk, dat de Schrijver, die de bestaande toestanden zoo nauwgezet heeft onderzocht, met geen enkel woord melding maakt van de instelling van het reservekader. Deze regeling berust op een zuiver nationaal,

dus levenwekkend beginsel en mag mitsdien niet onopgemerkt voorbijgegaan, m. a. w., doodgezwegen worden. Daarvoor heeft de publieke opinie te luid gesproken.

Wij gaan zelfs verder en beweren, dat sedert de persorganen van alle partijen, welke staatkundige of godsdienstige richting ook toegedaan, hun volkomen instemming daarmede hebben betuigd, de instelling van het reservekader voor goed wortel geschoten heeft in onze militaire instellingen. Moge het plantje nu nog onaanzienlijk zijn, wij twijfelen niet aan deszelfs levensvatbaarheid en bloei, wanneer er ten minste nog eenig pit in onze jongelingschap zetelt en de uitvoering van deze regeling aan de beste krachten in het leger wordt toevertrouwd.

Over deze wijze van kadervorming voor de reserve — zoo hemelsbreed verschillend met de zijne — hadden wij des Schrijvers oordeel gaarne vernomen, omdat, waar eerstgenoemde regeling volk en leger tot elkaar tracht te brengen, de hooge militaire eischen van laatstgenoemde een tegengestelden invloed moeten oefenen. Dit bejammeren wij en wel te meer, omdat wij gelooven, dat het spreekwoord: »onbekend en onbegrepen maken onbemind,» hier geheel van toepassing is. Des Schrijvers helder oordeel en zijn ruime blik toch zijn er ons borg voor, dat hij de waarde van deze instelling niet zal miskennen, als hij aangaande de gedachte strekking en werking daarvan volkomen is ingelicht.

P.

Untersuchungen über die Taktik der Zukunft, entwickelt aus der neueren Kriegsgeschichte. Vierte vollständig umgearbeitete und vermehrte Auflage der »Zwei Brigaden,» von FRITZ HOENIG. Berlin, Militair-Verlag R. FELIX. 1894. Prijs Mk. 6,00.

Dat een vierde druk van dit werk, bij zoo groote oplaag, noodzakelijk was, spreekt duidelijker voor de waarde daarvan dan elk oordeel, hoe loffelijk en instemmend dit ook wezen moge. Wij zouden dan ook met de bloote vermelding der uitgaaf hebben volstaan, indien de schets, welke wij indertijd van des Schrijvers positie op militair-wetenschappelijk gebied, bij de beoordeeling van den derden druk, gegeven hebben (1), niet eenige aanvulling behoefde. Sedert toch heeft HOENIG de plaats ingenomen, welke hem, en sedert lang, van rechtswege toekwam, d. w. z., wordt hij ook officieel als geschiedvorschcr, strateeg en tacticus van den eersten rang gewaardeerd. Dit blijkt, behalve uit het oordeel van zoo goed als de geheele militaire pers, wel het overtuigendst uit de wording van den veelomvattenden arbeid, die onder den titel: *Der Volkskrieg an der Loire* het licht heeft gezien.

Wij wenschen den Schrijver daarmede van harte geluk, omdat hij dit succes eenig en alleen aan zijne groote talenten te wijten heeft, want waren deze te licht bevonden, hij zou niet hebben bereikt, wat hem nu gewerd. De groote menigte der middelmatigen toch ergert zich altijd bovenmatig aan een uitverkorene.

De waarde van de »Untersuchungen» stelden wij vroeger reeds in een zoodanig

(1) *De Militaire Spectator*, 1893, blad. 245.

licht, dat wij daarop niet in het bijzonder behoeven terug te komen. De inhoud is niet onbelangrijk gewijzigd en vermeerderd. Bleef namelijk het eerste hoofdstuk van het eerste gedeelte onveranderd, niet alzo het tweede, waar het onder titel *f* vermelde vervangen is door: »Gebeurtenissen aan Fransche zijde." In het vijfde hoofdstuk is eveneens onder *f* een nieuwe paragraaf, getiteld: »Verliezen," ingelascht. Ook het derde gedeelte onderging een niet onbelangrijke uitbreiding met drie geheel nieuwe hoofdstukken, met name: »Frontuitbreiding in het gevecht. — Verdediging. — Dorps- en boschgevechten." Door een en ander is dit werk zoo volledig geworden, dat men er als het ware de geheele infanterie-tactiek in terugvindt.

Een bijzondere verdienste, welke aan dit werk een hoogere beteekenis verleent, zien wij ten slotte daarin, dat deszelfs inhoud, in verband beschouwd met: *24 Stunden Moltke'scher Strategie* en met *Der Kampf um die Steinbrüche von Rozerieulles*, de klove heeft gedempt tusschen VON SCHERFF enerzijds en de aanhangers van de zoogenaamde »Muldentheorie" anderzijds, zeer ten voordeele van eene scherpere omlijning der hedendaagsche infanterie-tactiek.

P.

Dienst bei den Bezirkscommandos der deutschen Armee. Ein Nachschlage- und Hülfsbuch für Officiere und Unterofficiere der Bezirkscommandos, auf Grundlage der Heer-, Wehr- und Marine-Ordnung vom Jahre 1889, deren Abänderungen durch das Gesetz vom 3. August 1893, sowie der vom Jahre 1871 bis 14 Januar 1894 erlassenen Pensionsgesetze und deren Ergänzungen, von ADOLFF OTT, Oberstlieutenant z. D. und Stabsoffizier im Bezirkscommando München I. Berlin, Militär-Verlag R. FELIX. 1894. Prijs Mk. 3,00.

Alhoewel meer in het bijzonder voor Duitsche officieren van waarde, zoo kan dit boekje ook voor ons eenig nut opleveren, al was het alleen maar om te doen zien, hoe omvangrijk de werkzaamheden in een recruteeringsdistrict zijn. Tevens biedt het de gelegenheid een blik te slaan in een tak van dienst, die na de invoering van een nieuwe legerwet bij ons eerst nog moet worden geregeld.

P.

Unsere heutige Infanterie-Taktik im Spiegel der Augustkämpfe 1870 um Metz, von W. VON SCHERFF, General der Infanterie z. D. Berlin, Militär-Verlag R. FELIX. 1893. Prijs Mk. 7,50.

Grooter verschil in schrijffrant, dan tusschen VON SCHERFF's twee laatstver- schenen werken en alle voorafgaande bestaat, valt moeilijk aan te wijzen. War n deze door hun eigenaardigen bouw, hoe logisch en streng wetenschappelijk ook, moeilijk te volgen en te bestudeeren, zoo zelfs, dat HOENIG bij de beoor- deeling van een enkel dezer zegt, dat hij na de lezing als »gerädert wär", niet

alzoo zijne *Polemische Betrachtungen über reglementarische Fragen* en in nog veel mindere mate het werk, waarvan de titel boven deze aankondiging vermeld is.

De droge bewijsvoering is daarin geheel verlaten. Voorgelicht door HOENIG's en KUNZ's tactische detailstudiën, verplaatst hij het terrein van den strijd met de aanhangers der kruip- en sluipmethode en die der Muldentheorie van de studeerkamer naar het gevechtveld, terwijl de wapenen, waarmede hij hen bestrijdt, niet meer bestaan in diepgaande philosophische beschouwingen of spitsvondig gedachte definitiën, maar in feitelijke gevechtstoestanden. Met die wapenen deelt hij slagen uit, die aan het kunstig ineengezette, maar desniettemin zeer zwakke betoog van zijne tegenstanders elken grondslag ontnemen.

Geen infanterie-officier mag dit boek onbestudeerd laten. Om dit met vrucht te kunnen doen, behooren daarnevens de *Reglementarische Studiën* I tot V (1891) en *Praktische Taktik und taktische Theorie* (1893) geraadpleegd te worden.

P.